

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการทรัพยากร)

ปริญญา

การจัดการทรัพยากร

โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน: กรณีศึกษาโครงการชลประทาน
กิโลเมตรที่ 6 อำเภอชัชธานี นครหลวงเวียงจันทน์

The Participation of Farmers on Irrigation Water Management: A Case Study of
The 6th Km Irrigation Project, Xaythany District, Vientiane City

นามผู้วิจัย นายเสริมสิทธิ สุมณฑา

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์สาโรช อังสุมาลิน, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์วินัย อากงหาญ, M.A.)

ประธานสาขาวิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวรรณา ประณีตวตกุล, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน: กรณีศึกษาโครงการชลประทาน
กิโลเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์

The Participation of Farmers on Irrigation Water Management: A Case Study of the 6th Km
Irrigation Project, Xaythany District, Vientiane City

โดย

นายเสริมสิทธิ์ สุ่มณฑา

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการทรัพยากร)

พ.ศ. 2553

เสริมสิทธิ สุธมธชา 2553: การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน: กรณีศึกษาโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการทรัพยากร) สาขาการจัดการทรัพยากร โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์สาโรช อังสุมาลิน, Ph.D. 116 หน้า

การศึกษามีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาสถานสภาพทั่วไป เศรษฐกิจ สังคม เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ข้อมูลปฐมภูมิที่ใช้ในการศึกษาได้เก็บรวบรวมโดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนจำนวน 128 ครัวเรือนและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยหาค่าจำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าไควสแควร์

การศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุต่ำกว่า 45 ปี จบการศึกษาระดับประถม อาชีพหลักคือ การทำนา อาชีพรอง คือ การรับจ้างทั่วไป ไม่มีประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทาน มีแรงงานในครัวเรือน 1-2 คน ขนาดพื้นที่รับน้ำน้อยกว่า 3 ไร่ เป็นเจ้าของที่ดินเอง ระยะทางจากพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำน้อยกว่า 500 เมตร มีรายได้ระหว่าง 32,000-52,000 บาทต่อปี ไม่มีหนี้สิน ไม่มีตำแหน่งใด ๆ ทางสังคม เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน ได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำชุมชนหรือหอกระจายข่าว เคยติดต่อเจ้าหน้าที่น้อยกว่า 3 ครั้ง ได้รับการฝึกอบรม 2-3 ครั้ง ในด้านความรู้ความเข้าใจในส่วนของสิ่งที่จำเป็นต้องรู้ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่รู้ว่าบุคคลหรือหมุ่คณะใดถ้าทำการขุดเจาะคลองหรือใช้สารเคมีเพื่อป้องกันศัตรูพืช โดยขาดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ควรรู้ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าใจว่างานชลประทานมีส่วนช่วยทำให้เกษตรกรมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอ สำหรับระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทานมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ ได้แก่ เพศ อาชีพหลัก จำนวนแรงงานในครัวเรือน ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน ภาระหนี้สินและการได้รับข้อมูลข่าวสาร ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ได้แก่ อายุ ประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทานและสถานภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม การศึกษาข้อเสนอแนะ คือ ปริมาณน้ำชลประทานไม่เพียงพอ จึงควรปรับปรุงการจัดรอบเวรการส่งน้ำและเจ้าหน้าที่กับเกษตรกรควรร่วมมือกันให้มากกว่าเดิม

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

Seumsitthi Soumountha 2010: The Participation of Farmers on Irrigation Water Management: A Case Study of the 6th Km Irrigation Project, Xaythany District, Vientiane City. Master of Science (Resources Management), Major Field: Resources Management, Interdisciplinary Graduate Program. Thesis Advisor: Associate Professor Saroj Aungsumalin, Ph.D. 116 pages.

The objectives of this research were to study socio-economic conditions, to study the level of understanding and the participation in irrigation water management, and to figure out the factors correlating to the participation of farmers in irrigation water management. The data were collected from interviewing 128 head of sample households by using questionnaires. The analyses were done in terms of both descriptive and quantitative. The description was done in the form of quantity, percentage and average. Chi-square was the statistical tool for quantitative analysis.

It was found that most of the head of households were male, had , on the average, 45 years of age, finished primary school. Growing rice was their main occupation and selling out labor was the main secondary occupation. There were 1-2 adult labor forces in any household. The average size of land holding was less than 3 rai. Most households owned their agricultural land. The distance from land to the irrigation canal was less than 500 meters. The households had an annual income between 32,000- 52,000 baht, had no debt, and had no social position in the villages. However, they were members of water user groups, got the news from village leaders and through public announcements, contacted with extension officers 2-3 times, and attended trainings 2-3 times. The study on the level of understanding in irrigation water management comprised of two parts. With regard to the necessary part, it was found that if anyone or any group is cheating by secretly digging any unapproved canal, and/or applying chemical harmfully would be reprimanded and/or pay penalty fees. Regarding the sufficient part, most farmers realized that the irrigation would provide sufficient water for cultivation. The study found that the overall participation in irrigation water management of farmers was at the moderate level. However, the participation in terms of receiving water was at the high level. The Chi-square analysis revealed that sex, main occupation, number of household labor, size of irrigated land, indebtedness and the receiving of information correlated with the level of participation. Yet, age, experiences in irrigation water management and social position did not correlate with the level of participation. It was recommended that to improve the flow and sufficiency of irrigation water, the frequency or timing to regulate irrigation water should be modified and the cooperation between farmers and officials has to be increased.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าแบบอิสระฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือของ รองศาสตราจารย์ ดร. สาโรช อังสุมาลิน ประธานกรรมการที่ปรึกษาการค้นคว้าแบบอิสระ รองศาสตราจารย์ วินัย อาจคงหาญ กรรมการที่ได้กรุณาได้รับเป็นการสอบค้นคว้าอิสระ โดยให้การช่วยเหลือคำแนะนำและตรวจแก้ไขบกพร่องต่างๆ ตลอดจนให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาจนสำเร็จด้วยความสมบูรณ์ ผู้ศึกษาขอกราบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสาทวิชาความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ แก่ผู้ศึกษามีวันนี้

ขอบพระคุณเจ้าหน้าที่โครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 อำเภอยะขานี่ นครหลวงเวียงจันทน์ รวมทั้งเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่ของโครงการดังกล่าวด้วย ที่ได้ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการลงสำรวจและการเก็บข้อมูลในแต่ละครั้ง

ขอบพระคุณเจ้าหน้าที่สำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ที่สนับสนุนทุนการศึกษาและอำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นอย่างดีตลอดมา ผู้ศึกษาขอกราบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณเพื่อนๆ นิสิตนักศึกษาปริญญาโทสาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรุ่นที่ 25 ทุกๆ ท่านที่ได้ให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือในการศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สุดท้ายนี้ผู้ศึกษาขอน้อมระลึกพระคุณของคุณพ่อ คุณแม่ ที่ได้วางรากฐานในการศึกษา ได้ให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือ ความเอื้ออาทรและให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ผู้ศึกษา ตลอดจนครอบครัว พี่น้องและผู้ใกล้ชิดในชีวิตของผู้ศึกษาที่ได้เป็นแรงผลักดันให้ผู้ศึกษาบรรลุถึงปณิธานที่ตั้งไว้

เสริมลิตทิ สุมุณฑา

ตุลาคม 2552

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	(4)
สารบัญภาพ	(8)
ประมวลศัพท์	(9)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
ขอบเขตการศึกษา	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	5
ความสำคัญของทรัพยากรน้ำ	5
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ	7
ความหมายของการมีส่วนร่วม	8
ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม	11
แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม	12
โครงชลประทานกิโละเมตรที่ 6	21
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	30
สมมติฐาน	31
กรอบแนวคิดในการศึกษา	32

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	33
อุปกรณ์	33
การสำรวจเบื้องต้น	33
การทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์	34
การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง	35
การเก็บรวบรวมข้อมูล	36
การวิเคราะห์ข้อมูล	37
บทที่ 4 ผลการศึกษา	40
ส่วนที่ 1 สถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร	41
ส่วนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำ ชลประทาน	45
ส่วนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำ ชลประทาน	49
ส่วนที่ 4 ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของ เกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน	55
ส่วนที่ 5 ปัญหาและอุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน	63
ส่วนที่ 6 อภิปรายผลการศึกษา	66
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	69
สรุปผลการศึกษา	69
ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา	73
ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป	76
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	77

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก	81
ภาคผนวก ก ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน	82
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน (ฉบับภาษาไทย)	100
ภาคผนวก ค ภาพโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 อำเภอชัยวานี นครหลวงเวียงจันทน์	112

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	การแบ่งความรับผิดชอบในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน	21
2	แสดงรายละเอียดของจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน	36
3	จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำแนกตามสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคม	42
4	จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำแนกตามความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทาน	46
5	จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของเกษตรกร จำแนกตามระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวางแผนการใช้น้ำชลประทาน	50
6	จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรจำแนกตามระดับการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน	52
7	จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรจำแนกตามระดับการมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน	54
8	ค่าเฉลี่ยในภาพรวมระดับการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน	55

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
9	ปัจจัยต่างๆ ที่มีและไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานทั้ง 3 ส่วน	56
10	ปัจจัยต่างๆ ที่มีและไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวางแผนการใช้น้ำชลประทาน	58
11	ปัจจัยต่างๆ ที่มีและไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน	60
12	ปัจจัยต่างๆ ที่มีและไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน	62
13	ปัญหาและอุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน	65
ตารางผนวกที่		
1	ปัจจัยทางด้านเพศที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	83
2	ปัจจัยทางด้านอายุที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	84
3	ปัจจัยทางด้านระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	85

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางผนวกที่		หน้า
4	ปัจจัยทางด้านอาชีพหลักที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	86
5	ปัจจัยทางด้านอาชีพรองที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	87
6	ปัจจัยทางด้านประสบการณ์การจัดการน้ำชลประทานที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	88
7	ปัจจัยทางด้านจำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	89
8	ปัจจัยทางด้านขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทานที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	90
9	ปัจจัยทางด้านลักษณะการถือครองที่ดินที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	91
10	ปัจจัยทางด้านระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	92
11	ปัจจัยทางด้านรายได้ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	93
12	ปัจจัยทางด้านภาระหนี้สินที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	94

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางผนวกที่		หน้า
13	ปัจจัยทางด้านสภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	95
14	ปัจจัยทางการได้รับข้อมูลข่าวสารที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประ	96
15	ปัจจัยทางการติดต่อเจ้าหน้าที่ที่ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	97
16	ปัจจัยทางด้านได้รับการฝึกอบรมที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	98
17	ปัจจัยทางด้านความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทานที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	99

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ที่ตั้งโครงการชลประทานกิโหลเมตรที่ 6	4
2	รูปแบบการจัดสรรน้ำที่เกี่ยวข้องกับ 3 ประการ	6
3	โครงสร้างรวมการจัดการน้ำชลประทานของโครงการชลประทาน กิโหลเมตรที่ 6	25
4	โครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน	26
ภาพผนวกที่		
1	ที่ตั้งโครงการส่งเสริมกิจกรรมและชลประทานเขตหลัก 6 ท่าอ่อน	113
2	คลองส่งน้ำชั้น 2 (บ้านโนนบ่อแก้ว)	113
3	ประตูเปิด-ปิดน้ำคลองชั้น 1 (บ้านโนนบ่อแก้ว)	114
4	คลองส่งน้ำชั้น 3 (บ้านชัย)	114
5	คลองส่งน้ำชั้น 2 (บ้านด่านช้าง)	115
6	คลองส่งน้ำชั้น 2 (บ้านนาแค)	115
7	ประตูเปิด-ปิดน้ำ คลองชั้น 1 (บ้านด่านช้าง)	116
8	คลองส่งน้ำชั้น 3 (บ้านชัย)	116

ประมวลศัพท์

- การมีส่วนร่วมของเกษตรกร หมายถึง กลุ่มเกษตรกรบ้านนาแค บ้านชัย บ้านโนบ่อแก้วและบ้านด่านช้าง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำ รับผิดชอบต่อประโยชน์จากการจัดสรรน้ำและดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานกับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยผ่านกระบวนการที่มีความเป็นเอกภาพ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น
- การมีส่วนร่วมวางแผนการใช้น้ำชลประทาน หมายถึง การเข้าร่วมประชุมของเกษตรกรกับคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานและเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อกำหนดความต้องการของเกษตรกร โดยสิ่งสำคัญยิ่งในขั้นตอนนี้ คือเกษตรกรต้องเป็นผู้ตัดสินใจในการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรเอง
- การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน หมายถึง ขั้นตอนที่เกษตรกรจะได้รับการแจกจ่ายน้ำจากระบบชลประทานอย่างเท่าเทียมกันและสามารถนำเอากิจกรรมการมีส่วนร่วมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้
- การมีส่วนร่วมดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดเวรยามเป็นหู เป็นตาให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐและร่วมบริจาคเงินหรือวัสดุอุปกรณ์และช่วยเหลือด้านแรงงานในการทำความสะอาดและขุดลอกคูคลองส่งน้ำ
- โครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 หมายถึง โครงการชลประทานที่กวมเอาพื้นที่ทางการเกษตรของอำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ โดยแผนกสถิติกรมและป่าไม้ นครหลวงเวียงจันทน์ เป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบ
- เจ้าหน้าที่ หมายถึง เจ้าหน้าที่โครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 หรือเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบโดยตรงในการบริหารจัดการน้ำชลประทาน

ประมวลศัพท์ (ต่อ)

กลุ่มเกษตรกร	หมายถึง กลุ่มเกษตรกรที่ใช้น้ำในเขตรับน้ำโครงการชลประทานที่ได้รวมตัวกันจัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดการน้ำและดูแลบำรุงรักษาระบบส่งน้ำในโครงการชลประทาน
เกษตรกร	หมายถึง ผู้ที่ใช้น้ำในเขตโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 เป็นหลัก ซึ่งได้รับการคัดเลือกเป็นตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้
อาชีพ	หมายถึง อาชีพที่ทำรายได้สูงสุดของครอบครัวจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งรายได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ อาชีพหลักและอาชีพรอง โดยพิจารณาจากการใช้เวลาในการปฏิบัติงานอาชีพเป็นหลัก
ประสบการณ์ด้านชลประทาน	หมายถึง วิธีการและระยะเวลาที่เกษตรกรเคยหรือได้รับน้ำเข้าในพื้นที่การเกษตร
จำนวนแรงงานในครัวเรือน	หมายถึง ผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไป
ขนาดพื้นที่ได้รับน้ำชลประทาน	หมายถึง จำนวนพื้นที่ทางการเกษตรของเกษตรกรที่ได้รับน้ำจากโครงการชลประทาน
รายได้	หมายถึง รายได้ต่อปีของเกษตรกรที่ยังไม่หักค่าใช้จ่ายที่มีอยู่ทั้งหมดในวันที่ให้การสัมภาษณ์
ภาระหนี้สิน	หมายถึง หนี้สินที่เกษตรกรที่มีอยู่ทั้งหมดในวันที่ให้การสัมภาษณ์
ลักษณะการถือครองที่ดิน	หมายถึง ลักษณะการครอบครองหรือเช่าที่ดินทางการเกษตรในเขตพื้นที่รับของโครงการชลประทาน

ประมวลศัพท์ (ต่อ)

ตำแหน่งทางสังคม	หมายถึง สถานภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคมของเกษตรกรทั้งในชุมชนและสังคมส่วนใหญ่ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน
การได้รับข้อมูลข่าวสาร	หมายถึง การได้ฟัง ได้อ่าน ได้ชม ได้รับคำชี้แจงจากเจ้าหน้าที่หรือสื่อต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องการจัดการน้ำชลประทาน
การติดต่อเจ้าหน้าที่	หมายถึง การติดต่ออย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการที่เกี่ยวกับการขอข้อมูลหรือขอคำปรึกษาในเรื่องของปัญหาและอุปสรรคในการจัดการน้ำชลประทานที่เกิดขึ้น
ได้รับการฝึกอบรม	หมายถึง กลุ่มเกษตรกรได้เรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ทักษะและทัศนคติในการจัดการน้ำและการดูแลบำรุงรักษาระบบส่งน้ำ
ความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทาน	หมายถึงการให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐต่อกับเกษตรกรบ้านนาแค บ้านชัย บ้านโนนบ่อแก้วและบ้านด่านช้างทางด้านกฎระเบียบข้อบังคับที่ได้ตกลงร่วมกันหรือกระบวนการฝึกอบรมทางในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติตัวจริงร่วมกันกับเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทาน
ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร	หมายถึง ส่วนประกอบที่เป็นสาเหตุทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานเข้ามามีส่วนร่วมตามโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 ได้แก่ สถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคม

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

เนื่องจากความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาชาติให้หลุดพ้นออกจากประเทศที่ยากจนรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป ลาว) จึงมีเป้าหมายส่งเสริมการผลิตทางการเกษตรเพื่อกระตุ้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้ขยายตัวขึ้นไปทีละก้าว เพราะฉะนั้น รัฐบาลจึงมีความต้องการให้ผลผลิตทางการเกษตรสูงขึ้น ในความเป็นจริง สปป ลาว มีเนื้อที่ทำการเกษตรมากแต่สามารถผลิตได้เพียงแค่ออกินสาเหตุมาจากการขาดแคลนน้ำและการผลิตก็ยังคงพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศเป็นหลัก ปีใดหากฝนตกน้อยหรือเกิดภัยธรรมชาติก็ส่งผลกระทบต่อผลผลิตตกต่ำและเกิดการขาดแคลนอาหาร ด้วยเหตุนี้ในต้นปี พ.ศ 2531 ในนามของรัฐบาล สปป ลาว โดยกระทรวงเกษตรกรรมและป่าไม้ ได้ขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่น โดยผ่านองค์การ Japan International Cooperation Agency (JICA) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการก่อสร้างโครงการพัฒนาการเกษตรในเขตตัวเมือง นครหลวงเวียงจันทน์ ในการตอบสนองตามคำขอดังกล่าว ช่วงเดือนมีนา คม พ.ศ 2531 องค์การ JICA ได้ส่งทีมสำรวจร่วมกับคณะวิชาการของกระทรวงเกษตรกรรมและป่าไม้เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ ซึ่งได้ใช้เวลาเกือบหนึ่งปีทีมสำรวจจึงสำเร็จการศึกษาและส่งรายงานผลการศึกษาความเป็นไปได้ให้สองฝ่ายพิจารณาและในที่สุดก็ได้มีข้อตกลงเห็นดีร่วมกันทั้งสองฝ่าย โดยรัฐบาลญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือในการก่อสร้างระบบชลประทานและติดตั้งเครื่องสูบน้ำเพื่อสนองน้ำให้แก่พื้นที่ทำการเกษตรในขอบเขตกิโลเมตรที่ 6 บ้านท่าบอน ใช้งบทั้งหมดประมาณ 989.4 ล้านบาท โดยคาดว่าจะสามารถสนองน้ำให้แก่พื้นที่ทางการเกษตรประมาณ 16,875 ไร่ ระยะเวลาแรกสามารถสนองน้ำให้เนื้อที่ 10,625 ไร่ และระยะที่สอง 6,250 ไร่ ผ่านความเห็นดีดังกล่าว มาถึงปี พ.ศ 2533 ถึงปี พ.ศ 2536 โครงการระยะที่หนึ่งจึงได้เริ่มลงมือก่อสร้างใช้เวลาก่อสร้าง 3 ปีจึงสำเร็จ การก่อสร้างโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 คือ จากปี 2536 ถึงปี 2537 จากนั้นกระทรวงเกษตรกรรมและป่าไม้ ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของโครงการได้ถ่ายโอนความรับผิดชอบโครงการดังกล่าวให้แก่แผนกกิจกรรมและป่าไม้ นครหลวงเวียงจันทน์ เป็นผู้คุ้มครองและดูแลต่อไป

ปัจจุบันโครงการชลประทานกิโละเมตรที่ 6 ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของโครงการโดยเฉพาะอยู่ที่ระบบที่ 1 ระบบที่ 2 และระบบที่ 3 (บ้านนาแค บ้านคอนหนูน บ้านสะพังเม็ก บ้านพระขาว และบ้านหนองเหนียง) เป็นเขตที่พัฒนาที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้พื้นที่การเกษตรส่วนหนึ่งไม่ได้ทำการผลิตเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ทำการผลิตน้อยแต่กลับอยู่ที่ท้ายคลองทำให้เกิดการสิ้นเปลืองเป็นอย่างมากมาในการส่งน้ำไปให้ นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่นาส่วนหนึ่งได้ถูกขายให้เจ้าของรายใหม่แล้วได้ทำการถมพื้นที่ดังกล่าวเพื่อหันเปลี่ยนไปทำอย่างอื่นหรือไม่ก็ทิ้งไว้ว่างเปล่า เกษตรกรบางบ้านไม่ให้ความมือเท่าที่ควรในการบริหารจัดการน้ำชลประทานตามกฎหมายและข้อกำหนดในการใช้น้ำชลประทานที่ได้ตกลงไว้ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการชลประทานกิโละเมตรที่ 6 กับกลุ่มเกษตรกร เช่น กลุ่มเกษตรกรจำนวนหนึ่งไม่ทำความสะอาดคลองแล้วอ้างว่าน้ำไม่เพียงพอ น้ำไม่มีแล้วก็ปล่อยทิ้งพื้นที่ไปไม่ทำการผลิตใดๆ และยังมีกรลักลอบขุดคลองต่อท่อตามลำพังเพื่อนำน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกโดยไม่ได้รับอนุญาตทำให้คนที่อยู่ท้ายคลองไม่ได้รับน้ำก็เลยก่อให้เกิดปัญหาเรื่องความขัดแย้งในการใช้น้ำระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานของโครงการชลประทานกิโละเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจ สังคม ความรู้ความเข้าใจ ระดับการมีส่วนร่วม ปัญหาและอุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่ได้รับประโยชน์โดยตรงในพื้นที่โครงการชลประทานกิโละเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำชลประทาน เพื่อเป็นแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันในพื้นที่ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับกลุ่มเกษตรกร เพราะฉะนั้น การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานมีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการน้ำ การเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้และทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นการหาแนวทางเพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรในพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากโครงการดังกล่าวเข้ามามีส่วนร่วมให้เพิ่มมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ในการศึกษา เรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานในโครงการชลประทานกิโดเมตรที่ 6 ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทราบถึงประเด็นต่างๆ ดังนี้

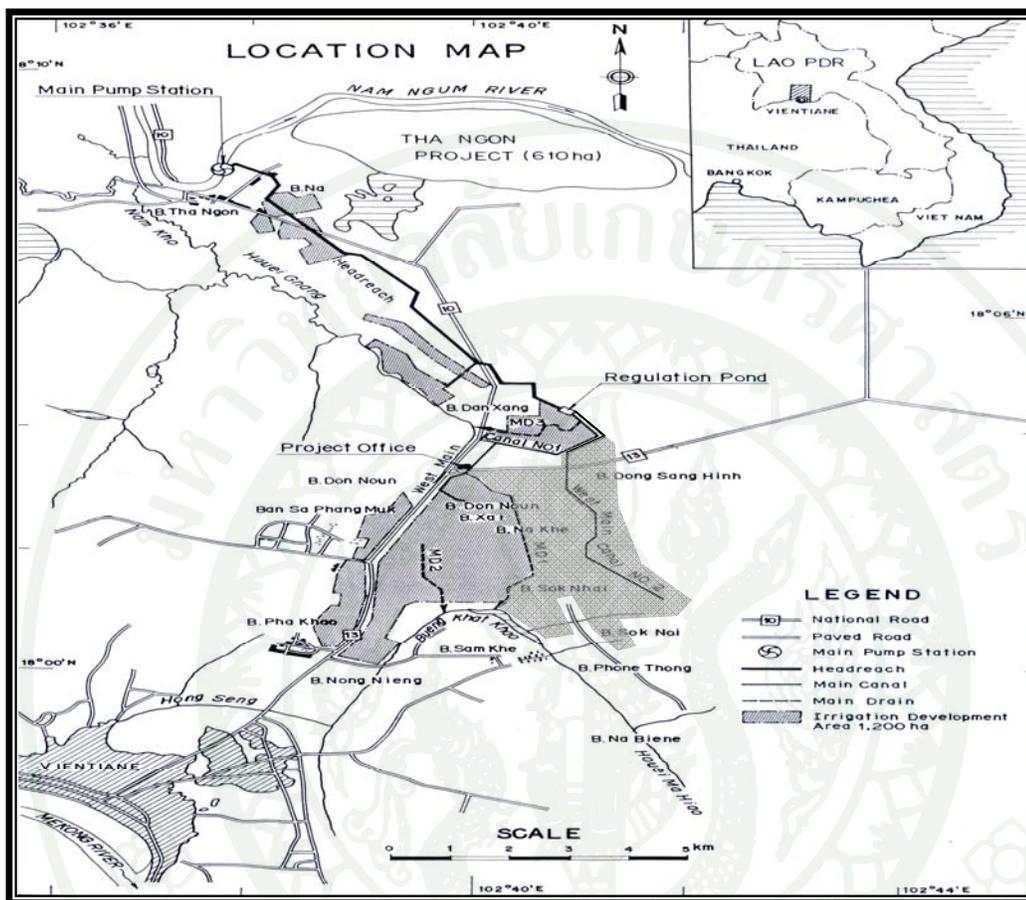
1. เพื่อศึกษาสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน
3. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน
4. เพื่อศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหาจะเน้นศึกษาลักษณะทั่วไปของโครงการชลประทานกิโดเมตรที่ 6 ในด้านระบบเหมืองฝายหรือระบบชลประทานในรูปแบบและกระบวนการจัดการน้ำชลประทานของกลุ่มเกษตรกรในบางเขตพื้นที่ที่รองส่งน้ำต่อกับประโยชน์ทางด้านสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ซึ่งในส่วนนี้จะใช้ข้อมูลเศรษฐกิจ-สังคมปีการเพาะปลูก 2551 เป็นสำคัญ

ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ ครอบคลุมบางส่วนของโครงการชลประทานกิโดเมตรที่ 6 ซึ่งอยู่ในอำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ มีพื้นที่ประมาณ 13,770 ไร่ สามารถเพาะปลูกพืชในฤดูแล้ง 10,625 ไร่ มีประชากร 482 ครัวเรือน ประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน คือ บ้านชัย บ้านนาแค บ้านโนนบ่อแก้วและบ้านด่านช้าง ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรในหมู่บ้านดังกล่าวมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ และได้รับประโยชน์โดยตรงจากโครงการดังกล่าว

ที่ตั้งห้วงงานของโครงการอยู่ที่บ้านท่าอ่อน อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ พิกัดในแผนที่ละติจูด $18^{\circ} 00' - 18^{\circ} 08'$ เหนือและลองจิจูด $102^{\circ} 39' - 102^{\circ} 41'$ ตะวันออก (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 ที่ตั้งโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6
ที่มา: คำพระจันทร์ วงศ์ชนะ (2549)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาในเรื่องนี้จะทำให้ทราบถึงความรู้ความเข้าใจ ระดับและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานในโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งจะเป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานด้านชลประทาน หน่วยงานด้านการเกษตร องค์กรการเกษตร ตลอดจนหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการวางแผนในรูปแบบการส่งเสริมการใช้น้ำ การจัดสรรน้ำ การส่งน้ำ และการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานเพื่อให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับพืชที่ปลูกในพื้นที่นั้นๆ นอกจากนี้ ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำชลประทานให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำในโครงการชลประทาน กิโลเมตรที่ 6 ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาโดยแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ความสำคัญของทรัพยากรน้ำ
- แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ
- ความหมายของการมีส่วนร่วม
- ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม
- แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม
- โครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความสำคัญของทรัพยากรน้ำ

จिरายู ทองเขาอ่อน (2537) มักจะมีผู้เข้าใจว่าชลประทาน คือ โครงการชลประทานที่เมื่อสร้างขึ้นแล้วจะสามารถอำนวยความสะดวกให้เกษตรกรได้ทันทีที่สามารถบันดาลให้น้ำไหลไปสู่ท้องไร่ท้องนาทุกแห่งตามความต้องการเหมือนกับการเนรมิตน้ำโดยมิได้คำนึงว่าน้ำที่ใช้ในกิจการชลประทานนั้นๆ ได้มาจากธรรมชาติ ซึ่งจะต้องรู้จักธรรมชาตินั้นจึงจะสามารถควบคุมและนำมาใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้ สภาพภูมิประเทศตามท้องไร่ท้องนาก็ไม่ได้ราบเรียบเหมือนแผ่นกระจกประการสำคัญที่สุดก็คือมักมีการมองข้ามปัญหาความรู้สึก นึกคิดและเศรษฐกิจของเกษตรกรทั้งหลายที่ใช้น้ำเพื่อประกอบการเกษตรในโครงการชลประทาน เพราะเหตุนี้จึงทำให้

1. โครงการชลประทานที่ก่อสร้างขึ้นมิได้เกิดประโยชน์หรือให้ประโยชน์ตามสภาพตามความต้องการ

2. ทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างเกษตรกรกันเอง

3. ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ที่บริหารงานส่งน้ำ เพราะฉะนั้น จึงควรมีการพัฒนาบุคคลทั้งเจ้าหน้าที่บริหารงานส่งน้ำและเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้การชลประทานในท้องถิ่นนั้นๆ อำนวยประโยชน์มากขึ้นและเป็นแนวทางที่จะพัฒนากิจการชลประทานให้เหมาะสมกับสภาพแต่ละท้องถิ่นและความต้องการของเกษตรกรการจัดสรรน้ำ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับสิ่ง 3 ประการ (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 รูปแบบการจัดสรรน้ำที่เกี่ยวข้องกับ 3 ประการ

งานวิศวกรรม เป็นงานด้านช่าง เช่น การออกแบบก่อสร้างโครงการชลประทานจะดีและประหยัดต้องใช้วิชาช่างและเมื่อก่อสร้างเสร็จแล้วในการใช้งานต้องใช้เจ้าหน้าที่ควบคุมที่มีความรู้เกี่ยวกับการส่งน้ำและการบำรุงรักษาเป็นอย่างดี

สังคมและเศรษฐกิจ เนื่องจากเป้าหมายของการก่อสร้างโครงการชลประทานเพื่อส่งน้ำช่วยเหลือการเพาะปลูก ซึ่งผู้ที่ทำการเพาะปลูก คือ เกษตรกร ดังนั้น การจัดสรรน้ำจึงต้องเกี่ยวข้องกับเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูก ซึ่งเมื่อมีกลุ่มบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้การจัดสรรน้ำต้องยุ่งยากขึ้นเพราะมีปัญหาเรื่องความรู้สึกนึกคิด ความพอใจและไม่พอใจต่อการจัดสรรน้ำ จึงต้องมีการรวมกลุ่มมีกฎข้อบังคับต่างๆ เกิดขึ้นเพื่อให้การจัดสรรน้ำสามารถดำเนินไปด้วยดี

การเกษตร เนื่องจากการจัดสรรน้ำที่ดี คือ การให้น้ำในจำนวนที่พอเหมาะตามเวลาตามความต้องการของพืช ดังนั้น การจัดสรรน้ำจะกระทำได้ดีผู้ดำเนินการต้องรู้ถึงการเกษตรกรรมการใช้น้ำของพืชและจะต้องให้สัมพันธ์กับการใช้น้ำเพื่อการปลูกพืชของเกษตรกรอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ

วิชัย เทียนน้อย (2539 อ้างใน โกวิท ไชยเมือง, 2543) สาเหตุสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอันได้แก่ การเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวของเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การที่ประชากรขาดความรู้และความเชื่อที่ผิดทางด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้เพื่อการนันทนาการโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น จากอดีตที่ผ่านมาการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ยังมีอยู่อย่างไม่มากนัก แต่ประมาณ 40 กว่าปีมานี้เองอัตราการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติของโลกเพิ่มขึ้นอย่างหน้าวิตก สัตว์ป่าบางชนิดได้สูญพันธุ์ ป่าไม้ของโลกได้ลดน้อยลง พื้นที่ทุ่งหญ้าถูกถากถางนำมาใช้ในการเพาะปลูกเป็นจำนวนมาก มลพิษที่เกิดขึ้นกับน้ำอากาศในบางแห่งอยู่ในสภาวะวิกฤติและแร่ธาตุบางชนิดเริ่มมีราคาสูงขึ้น

ไพฑูลย์ พะลายสุด (2538 อ้างใน อำนาจ เจริญศิลป์, 2539) กล่าวถึงการจัดการน้ำเพื่อการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับความต้องการของพืชหรือที่เรียกว่าชลประทานนั้นเป็นศิลปะที่เก่าแก่แขนงหนึ่งควบคู่กับความเจริญของมนุษย์ตั้งแต่อดีตกาล คนไทยจึงนำเอาศิลปะนี้มาใช้เพื่อประโยชน์ในการทำนา ในภาคเหนือมานานกว่า 700 ปีมาแล้ว โดยราษฎรได้รวมตัวกันช่วยกันวางแผนก่อสร้างฝาย จุดเหมืองส่งน้ำและบริหารงานโครงการชลประทานให้ประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้จำเป็นต้องมีการจัดการที่ดีในเรื่องสำคัญ 3 ประการ คือ

1. น้ำ คือ จัดสรรให้พอเหมาะกับความต้องการอย่างทั่วถึงและแน่นอน
2. อาคารชลประทาน คือ การควบคุมและบังคับน้ำให้แพร่กระจายอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

3. องค์กร คือ รัฐและเกษตรกรผู้ใช้น้ำเพื่อให้สามารถควบคุมน้ำและอาคารให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ แต่องค์กรสำหรับบริหาร โครงการชลประทานนับว่ามีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการชลประทานเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานหรือเรียกโดยย่อว่า องค์กรผู้ใช้น้ำ เพราะจะมีบทบาทต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ใช้น้ำอันที่จะร่วมแรงร่วมใจกันในการจัดการน้ำและบำรุงรักษาระบบชลประทานอย่างมีประสิทธิภาพสูง

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วมได้มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ผู้ศึกษาได้รวบรวมความหมายบางส่วนมานำเสนอ ดังนี้

กุนจันทร์ สิงห์สุ (2535) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินโครงการ การแบ่งปันผลประโยชน์ การประเมินผลโครงการและการพัฒนาโครงการด้วยความเต็มใจและสมัครใจ โดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอกและเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งมีอำนาจอิสระในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจและผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วย

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 อ้างใน วันเพ็ญ วอกกลาง2534) ได้กล่าวถึงการระดมประชาชนเข้าสู่กระบวนการพัฒนาชนบทตามแนวคิดของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การระดมชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดปัญหา ในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การแก้ไขปัญหาและขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาของตนในแนวคิดของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีสมมติฐานว่า ถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ แล้วประชาชนจะยินดีในความร่วมมือหรือพันธะกรณีในเรื่องนั้นๆ

United Nation (2001 อ้างใน วิเชียร พงษ์เมษา, 2550) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การมีสมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถที่จะมีโอกาสเข้ามาดำเนินการมีอิทธิพลในกิจกรรมและกระบวนการพัฒนาอีกทั้งได้รับผลจากการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอโดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. เข้าร่วมดำเนินการด้วยความพยายามในการพัฒนา
2. ได้รับส่วนแบ่งในผลประโยชน์ของการกระทำตามที่ควรจะเป็น
3. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผน รวมทั้งกิจกรรมในโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2530 อ้างใน วีรวัฒน์ นนทบุรี, 2545) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการส่งเสริม ชักนำสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มคนต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม โดยจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจมิใช่เข้าร่วมเพราะการหวังรางวัลตอบแทนและที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องสอดคล้องกับชีวิต ความจำเป็น ความต้องการและวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนด้วย นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2531 อ้างใน ประสพสุข คีรินทร์, 2539) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจกระบวนการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นด้วย การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมในการตัดสินใจหรือเคยเข้าร่วมเล็กน้อยได้เข้าร่วมมากขึ้นเป็นไปอย่างอิสระภาพและเสมอภาคมิใช่เพียงมีส่วนร่วมเพียงผิวเผิน แต่เข้าร่วมโดยแท้จริงยิ่งขึ้นและการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527 อ้างใน สลธิยา พึ่งแสงแก้ว, 2537) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ธวัชชัย วิสมล (2538 อ้างใน ปารีชาติ วลัยเสถียร, 2545) ได้อธิบายการมีส่วนร่วมของสังคมว่า การที่มนุษย์ได้เข้ามามีส่วนร่วมจะทำในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ตามย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายปัจจัยที่ทำให้มนุษย์กระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. เป้าหมาย (Goal) การกระทำทุกอย่างจะต้องมีเป้าหมายหรือมีวัตถุประสงค์ว่าจะความเชื่อ ความรู้สึก แดงการณ์ของทางราชการและอาจจะเป็นเงื่อนไขของตนเองหรือคนอื่นเป็นผู้กำหนดขึ้นให้เป็นไปตามความปรารถนา
2. ความเชื่อ (Belief) เป็นความคิดหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเอง โดยปราศการอ้างอิงใดๆ ความเชื่อนี้จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ เพราะคนส่วนมากจะเลือกกระทำตามความเชื่อพื้นฐานที่เขาถืออยู่ดั้งเดิม
3. ค่านิยม (Value) เป็นระบบหนึ่งของความเชื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้นๆ จะต้องสร้างเงื่อนไขของการดำรงชีวิต การที่จะทำหรือไม่ ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีพื้นฐานมาจากการที่สังคมนั้นตัดสินใจแล้วว่าดีหรือเลว
4. ความเคยชินและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habits and Customs) เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาจากความรับผิดชอบภายในกลุ่ม ซึ่งคนในสังคมจะยอมรับด้วยความเต็มใจ เป็นแบบอย่างที่สมบูรณ์และมีเหตุผล การกระทำที่แสดงออกมาเช่นนี้เป็นเพราะความเคยชินและประเพณีดั้งเดิมที่ยึดถือกันมานาน
5. ความคาดหวัง (Expectation) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใต้ตัวเราหรือเกิดขึ้นจากตัวบุคคล กลุ่มและสังคมที่ได้คิดหรือคาดหวังในตัวเราควรจะมี ความเชื่อ มีความรู้สึกหรือแสดงการกระทำออกมาตามที่เขาต้องการ
6. ข้อผูกพัน (Commitments) เมื่อมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมพิเศษขึ้นในสังคมก็มีข้อผูกพันที่สมาชิกในกลุ่มจะต้องทำตามสัญญาหรือข้อผูกพันที่ทางกลุ่มได้ตั้งขึ้น
7. การบังคับ (Force) เป็นความรู้สึกของคนที่จะต้องทำอะไรสิ่งหนึ่ง โดยไม่มีทางเลือก อาจจะถูกบังคับโดยกฎหมายหรือกฎหมายก็ได้ การบังคับนี้จะรุนแรงกว่าการสมัครใจทำเอง
8. โอกาส (Opportunity) เป็นความเชื่อของคนคิดว่าอยู่ในสถานการณ์ที่สามารถทำอะไรสิ่งหนึ่งได้ตามโอกาสที่ตนมีอยู่ แต่บางคนไม่มีโอกาสที่จะเลือกกระทำได้ เพราะสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวย

9. ความสามารถ (Ability) การที่คนยอมรับตัวเองว่าเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะสามารถกระทำสิ่งที่ตนเองต้องการให้สำเร็จลุล่วงไปได้

10. การสนับสนุน (Support) เป็นส่วนหนึ่งของการช่วยเหลือหรือการต่อต้าน ซึ่งเกิดจากตัวบุคคลหรือกลุ่มให้การสนับสนุนด้านความคิดหรือเป็นแรงกระตุ้นให้คนกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป เนื่องจากเขารู้สึกมีผู้สนับสนุนให้เขาทำ

สรุป จากความหมายของการมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมานี้ สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมือร่วมใจริเริ่มตัดสินใจในการวางแผนดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในการปฏิบัติงาน การดำเนินงานและการระบุปัญหาความต้องการตามโครงการที่วางไว้ให้ดำเนินไปตามจุดหมายปลายทาง เช่น ร่วมพัฒนาแนวทางใหม่ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ส่งผลช่วยให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว โดยไม่ต้องรอคอยการพึ่งพาความช่วยเหลือจากหน่วยงานทั้งของภาครัฐ เอกชนหรือองค์กรต่างๆ อีกต่อไป

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม

ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเกิดการมีส่วนร่วมนั้นได้มีผู้เสนอปัจจัยต่างๆ เช่น ชูเกียรติ ภัยลี (2536) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมออกได้ 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล
2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและทางสังคม
3. ปัจจัยด้านการติดต่อสื่อสาร

สุเมธ ทราญแก้ว (2536) ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนผู้ยากจนในชนบทอาจเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชนบทมากขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยอย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

1. นโยบายหรือรูปแบบการพัฒนาของรัฐ หมายถึง การพัฒนาแบบเสรีและการพัฒนามีแบบแผนจะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากกว่ารูปแบบการบังคับ

2. บทบาทของระบบราชการที่มีต่อการพัฒนาชนบท เมื่อใดก็ตามที่มีการรวมอำนาจการพัฒนาไว้ที่ระบบราชการย่อมทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นนั้นลดน้อยลง

3. โครงสร้างการเมืองและสังคมชนบทมีส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรมากน้อยต่างกัน เช่น โครงสร้างทางการเมืองในสังคมที่สนับสนุนการปกครองระบบประชาธิปไตยย่อมส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่าโครงสร้างที่ไม่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตย

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

1. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นภายในสังคม การศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานครั้งนี้ จึงได้นำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการศึกษา อำนาจอนันตชัย (2531 อ่างใน ศรี ปริญญา, 2539) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วม 5 ทฤษฎี ซึ่งสรุปความได้ ดังนี้

1) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion)

การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียนเพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาคัดแย้งในการปฏิบัติงานและถ้าจะให้เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ให้เกิดศรัทธาตรงกับความต้องการของผู้ถูกเกลี้ยกล่อม โดยเฉพาะในเรื่องของความต้องการของตนตามหลักทฤษฎีของ Maslow ที่เรียกว่า ลำดับชั้นของความต้องการ (hierarchy of needs) คือ ความต้องการของตนเป็นไปตามลำดับจากน้อยไปหามาก มีทั้งหมด 5 ระดับ ดังนี้

1.1 ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (physiological needs) เป็นความต้องการขั้น พื้นฐานของมนุษย์ (survival needs) ได้แก่ ความต้องการในเรื่อง อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยา รักษาโรคและความต้องการทางเพศ เป็นต้น

1.2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต (safety and security needs) ได้แก่ ความต้องการที่จะอยู่อย่างมีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกายหรือถูกขโมยทรัพย์สินหรือความมั่นคงในการทำงานและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

1.3 ความต้องการทางด้านสังคม (social needs) ได้แก่ ความต้องการความรักความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

1.4 ความต้องการจะมีเกียรติยศชื่อเสียง (self esteem needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจตนเองในเรื่องของความรู้ความสามารถและความสำคัญของบุคคล

1.5 ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (self actualization needs) เป็นความต้องการในระดับสูงสุด ซึ่งเป็นความต้องการที่อยากจะทำให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิดของตนเองเพื่อจะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการพิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นไปในแนวทางที่ดีที่สุดตามที่ตนคาดหวังไว้

จากทฤษฎีดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การเกลี้ยกล่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนได้ โดยเฉพาะถ้าการเกลี้ยกล่อมนั้นเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการขั้นพื้นฐานที่เกิดจากความพึงพอใจของมนุษย์แล้วก็จะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ในที่สุด

2) ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale)

คนเรามีความต้องการทางกายและใจถ้าคนมีขวัญดีผลการทำงานก็จะสูงตามไปด้วยแต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็จะต่ำไปด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่างๆ นั่นเอง การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอาर्डเอาเปรียบให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงานเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นเป็นต้นและเมื่อใดก็ตาม ถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะเกิดมีความสำนึกในการรับผิดชอบอันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคลและขวัญของกลุ่ม ดังนั้น จะเห็นได้ว่าขวัญของคนเราโดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดีนั้นย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้เช่นกัน

3) ทฤษฎีการสร้างความรู้สึกรักชาตินิยม (Nationalism)

ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่การมีส่วนร่วม คือ การสร้างความรู้สึกรักชาตินิยมให้เกิดขึ้น ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือเน้นค่านิยม เรื่องผลประโยชน์รวมของชาติมีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดีผูกพันต่อท้องถิ่น

4) ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership)

การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะ ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังเป้าหมาย โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (Positive Leader) ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวนำทำงานอยู่เสมอและ (Dynamic Leader) ผู้นำทางไม่ดี คือ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ที่เรียกว่าผู้นำนินเสข (Negative Leader)

5) ทฤษฎีการใช้ระบบบริหาร (Administrative and Theory)

การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ยั่งยืนเพราะใช้กฎหมายระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตามผลของความร่วมมือยังไม่มีระบบใดดีที่สุดในเรื่องการใช้การบริหารเพราะธรรมชาติของคนถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นร่วมกันของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหารเป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย จากทฤษฎีดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การพัฒนาโดยใช้สิ่งเร้าที่เหมาะสมจะนำไปสู่การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่สมาชิกมีความสมัครใจ ซึ่งการเร้าให้เกิดกิจกรรมทางสังคมเพื่อให้คนเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ต้องมีความเข้าใจในวิถีชีวิต ค่านิยม จารีตประเพณีและทัศนคติของบุคคลด้วยทฤษฎีการกระทำทางสังคมเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ โดยการตอบคำถามที่ว่า “ทำไมบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจึงมีพฤติกรรมหรือปฏิบัติเช่นนั้น” ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมมาใช้ ดังนี้

ทฤษฎีของ เฮร์ซเบอเกอร์ (Herzberg : 1966 อ้างใน วัชรภรณ์, 2538 : 19-20) ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮร์ซเบอเกอร์ (Herzberg's Two Factor Theory) เป็นทฤษฎีการจูงใจที่สำคัญและได้รับความสนใจในการศึกษาศึกษาและได้นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กร เช่น Motivation Maintenance Theory, Dual Factor Theory เฮร์ซเบอเกอร์ ได้สรุปปัจจัย 2 ประการที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจของบุคคล คือ

1. ปัจจัยการจูงใจ (Motivator Factor) หมายถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน โดยตรง และเป็นตัวการที่สร้าง ความพึงพอใจให้บุคคลในองค์กรปฏิบัติงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนี้

1.1 ความสำเร็จในการทำงาน คือ การที่บุคคลสามารถทำงานได้อย่างสำเร็จมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆ รู้จักป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น เกิดความรู้สึกพึงพอใจในผลงานที่ทำสำเร็จ

1.2 การได้รับการยอมรับนับถือ คือ การได้รับความยอมรับนับถือจากผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานและผู้อื่น การยอมรับนี้จะอยู่รูปของการยกย่องชมเชย การให้กำลังใจหรือการแสดงออกอื่นใดที่สื่อให้เห็นการยอมรับความสามรถเมื่อทำงานสำเร็จ

1.3 ลักษณะงานที่ปฏิบัติ ผลงานที่น่าสนใจต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์หรืองานที่ทำแต่ต้นจนจบคนเดียว

1.4 ความรับผิดชอบเป็นความพึงพอใจที่เกิดขึ้นจากการที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานใหม่ๆ และมีอำนาจในการรับผิดชอบงานได้อย่างเต็มที่

1.5 ความก้าวหน้า การที่ได้รับตำแหน่งที่สูงของบุคคลในองค์กรมีโอกาสในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมหรือได้รับการฝึกอบรม

2. ปัจจัยค้ำจุน (Maintenance Factor) หมายถึง ปัจจัยที่สนับสนุนให้การทำงานของบุคคลสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

2.1 โอกาส คือ ความเชื่อของผู้กระทำที่มีต่อสถานการณ์หรือข้อกำหนดและทางเลือกที่มีอยู่ โอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำของบุคคลมักจะตัดสินใจเข้าร่วมในการกระทำของสังคม เมื่อเขามีการพิจารณาแล้วเห็นว่า ภายใต้สถานการณ์นั้นให้เขาได้เลือกกระทำได้ ดังนั้น การที่ผู้กระทำได้ตัดสินใจและเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงขึ้นอยู่กับโอกาสที่มีอยู่ในสถานการณ์นั้น

2.2 ความสามารถ คือ การรับรู้ของผู้กระทำเกี่ยวกับพลังจิตความสามารถของเขาในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนกระทั่งสามารถบรรลุความสำเร็จได้ภายใต้สถานการณ์ที่ผู้กระทำตระหนักถึงความสามารถของเขา

2.3 การสนับสนุน คือ การช่วยเหลือหรือการคัดค้าน ซึ่งผู้กระทำเชื่อว่าเขาได้รับหรือคาดว่าจะได้รับจากผู้อื่นในรูปแบบต่างๆ ซึ่งตัวเองจะเป็นผู้เลือกจะพบว่าปัจจัยจิตใจและปัจจัยคำจูงใจดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนในหน่วยงานได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำให้งานบรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จอย่างมีคุณภาพเป็นการสร้างความรับผิดชอบให้กับตนเองและเพื่อนร่วมงานให้เกิดความพึงพอใจในการทำงานและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น

2. ลักษณะและขั้นตอนการมีส่วนร่วม

จากความหมายและความสำคัญ ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังได้กล่าวมาแล้วจะส่งผลต่อลักษณะและขั้นตอนในการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535 อ้างใน ชูเกียรติ ลิสุวรรณ์, 2541) กล่าวว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทจะมีความสัมพันธ์กับระดับการให้ความช่วยเหลือของรัฐแก่ประชาชนในชนบทกล่าวคือ

1. หากประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมมีความพร้อมมากระดับการให้ความช่วยเหลือของรัฐแก่ประชาชนกลุ่มนี้ก็จะน้อยมาก คือ รัฐให้เพียงคำปรึกษา แนะนำหรือให้ความช่วยเหลือเป็นคำปรึกษาและแนะนำทางวิชาการเท่านั้น (Assistance)

2. หากประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในระดับปานกลาง คือ มีความพร้อมในระดับปานกลางระดับความช่วยเหลือของรัฐก็จะอยู่ในระดับปานกลางด้วย คือ เป็นการช่วยเหลือสนับสนุนบางส่วน (Facilitation)

3. หากประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่ำ โดยประชาชนไม่มีความพร้อมหรือมีความพร้อมน้อยมากระดับการช่วยเหลือที่รัฐให้แก่ประชาชนนั้นจะมีมาก คือ รัฐจะต้องส่งเจ้าหน้าที่เข้าคลุกคลีกับประชาชนในชนบทมีการกระตุ้นและให้ความช่วยเหลือทุกวิถีทางอย่างครบวงจร (Promotion)

เมื่อพิจารณาในแง่การมีส่วนร่วมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างส่วนที่ประชาชนลงแรงและทรัพยากรเพื่อพัฒนากับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุนลงแรงดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจไม่ว่าระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับชาติ จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับประโยชน์ที่ได้ อย่างไรก็ตามลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างของการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของประชากรการมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยที่สำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน Cohen และ Uphoff (1980 : 96 อ้างใน อนุรักษ์ เครือคำ, 2547) ได้สร้างกรอบพื้นฐานเพื่อการอธิบายและศึกษาการมีส่วนร่วมในแง่ของรูปแบบ ชนิดของการมีส่วนร่วมได้โดยแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบคือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision-Making) ซึ่งอาจเป็นการตัดสินใจตั้งแต่ในระยะเริ่มการตัดสินใจในช่วงของกิจกรรมและการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นในรูปของการเข้าร่วมโดยการให้โอกาสสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือ รวมทั้งการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุทางสังคมหรือโดยส่วนตัว

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งนับว่าเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงานทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

3. ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนนั้นมีผู้ศึกษาไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งเหตุผลแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ ดังนี้

นำชัย หนูผล (2531) กล่าวว่า ปัญหาในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของการพัฒนาชุมชนของประชาชนมีสาเหตุอยู่ด้วยกันหลายประการ คือ

1. เกิดจากตัวประชาชนเอง ข้อจำกัดในกรณีนี้เกิดจากความเคยชินของตัวประชาชน ซึ่งมักจะเป็นผู้รับบริการเสมอทั้งในรูปที่ได้รับในค่าตอบแทนหรือยึดเยียดให้บริการประชาชนเอง เลยมีค่านิยมและทัศนคติว่ารัฐบาลจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอทำให้พวกเขาเหล่านั้นเกิดความรู้สึกแบบต้องการพึ่งพาอยู่ตลอดเวลา จะเห็นได้ว่าบ่อยครั้งที่เดียวที่โครงการพัฒนาของรัฐบาลที่พยายามเข้าไปพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเน้นปรัชญาการช่วยเหลือตนเองแต่กิจกรรมโครงการเหล่านั้นมักจะออกมาในรูปของการกระทำเพื่อประชาชนมิใช่การกระทำร่วมกับประชาชน

2. เกิดจากองค์กร เจ้าหน้าที่และระบบราชการ ซึ่งปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ นับว่าเป็นข้อจำกัดที่ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนลดน้อยถอยลง กล่าวคือ

- 2.1 นโยบายการพัฒนาแบบมีการสั่งการมาจากเบื้องบนเป็นการยากที่เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาจะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

- 2.2 ทางด้านตัวเจ้าหน้าที่หรือบุคลากร การยึดระบบการให้โทษ ซึ่งถือความพอใจของผู้บังคับบัญชาและกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นหลัก โดยมีได้คำนึงถึงความต้องการของประชาชนเป็น

- 2.3 ความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อยประชา

ชนในชนบท โดยมากแล้วมักจะถือว่าข้าราชการหรือนักพัฒนาต่างๆ เป็นผู้มีความรู้ มีอำนาจหรือหน้าที่ เป็นเจ้าหน้าที่นายของประชาชนทำให้เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาคิดว่าตนเองมีคุณภาพสูงกว่าชาวชนบท ดังนั้น นักพัฒนามักจะแสดงตนเป็นผู้นำและดำเนินการเองทุกอย่าง

กลมชลประทาน (2539 : 40) ได้สรุปของการมีส่วนร่วมในการส่งน้ำเพื่อการเกษตรของเกษตรกร ดังนี้

1. ผู้ใช้น้ำไม่ได้รับการแนะนำเกี่ยวกับวิธีการใช้น้ำจากเจ้าหน้าที่ชลประทานอย่างเพียงพอและทั่วถึง โดยเฉพาะการส่งเสริมการเผยแพร่เกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทานหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมก็มักจะดำเนินการด้านการเกษตรเฉพาะที่ ดังนั้น การส่งเสริมในด้านนี้จึงเป็นงานที่ยังถูกทอดทิ้ง

2. เกษตรกรเจ้าของที่ดินหรือผู้ใช้น้ำไม่ได้รับทราบหรือมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการและแผนพัฒนาก่อนที่จะดำเนินการว่าจะเกิดประโยชน์อย่างไร เกษตรกรต้องมีส่วนร่วมกับรัฐบาลอย่างไรทั้งระหว่างการก่อสร้างและหลังการก่อสร้างเสร็จแล้ว ซึ่งส่วนมากเกษตรกรเจ้าของที่ดินจะได้รับทราบเมื่อทางราชการต้องการให้ทำอะไร เช่น ขอให้จัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำหรือขอให้เสียค่าส่งน้ำและบำรุงรักษาตามกำหนด จึงไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร เพราะถือว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่นั้น

3. เกษตรกรผู้ใช้น้ำยังไม่มี ความมั่นใจ เชื่อถือระบบการชลประทานว่า จะได้รับน้ำถึงแปลงเพราะปลูกอย่างแน่นอนตามปริมาณและเวลาที่พืชต้องการ โดยวิธีปกกติ

4. กลุ่มผู้ใช้น้ำไม่เข้มแข็งพอทำให้ขาดประสบการณ์ระหว่างผู้ใช้น้ำด้วยกันเองและเจ้าหน้าที่ชลประทาน

สุริชัย หวันแก้ว (2539 อ้างใน ไกรฤกษ์ แสงสุข, 2545) ได้อ้างถึงคำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนสามารถควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่างๆ ตามสถานะสังคมที่เป็นอยู่ จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ถูกตีความไปในความหมายที่ต่างกัน ซึ่งขึ้น อยู่กับสภาพความคิด ความเชื่อของแต่ละบุคคล ทั้งยังขึ้นอยู่กัเวลกาลเวลาและยุคสมัยอีกด้วย

จากความหมายดังกล่าวนำไปสู่ข้อสรุปที่เกี่ยวกับยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นทางเลือกการพัฒนา (Alternative Development) ซึ่งมีพื้นฐานที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. กลไกการพัฒนาเคลื่อนย้ายจากรัฐสู่ประชาชน โดยองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทหลักในการพัฒนา
2. เป้าหมายการพัฒนาคือ การพัฒนาจิตความสามารและพัฒนาตนเองไม่ใช่พึ่งพารัฐหรือองค์กรพัฒนาจากภายนอก
3. กระบวนการพัฒนาที่ยึดเป้าหมายจากล่างสู่บน (Bottom up) มากกว่าบนลงล่าง (Top Down) ทั้งนี้เพื่อจะเกิดให้มีการมีส่วนร่วมของชุมชนการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องยึดแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

3.1 ต้องถือว่าชุมชนเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาด้วยการพึ่งตนเององค์กรจากส่วนกลางเป็นเพียงแค่ตัวกระตุ้น ตัวเสริมหรือสนับสนุนเท่านั้น

3.2 กิจกรรมการพัฒนาจะต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน กล่าวคือ คำนึงถึงวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบันพึงตระหนักว่าการยึดยึดกิจกรรมการพัฒนาซึ่งกำหนดตามกรอบความคิดจากองค์กรภายนอกของชุมชน นอกจากจะไม่นำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงแล้วยังเป็นการทำลายศักยภาพในการแก้ปัญหของชุมชนสร้างลักษณะขาดความมั่นใจในตนเองและเป็นการพึ่งพาพึ่งภายนอกชุมชนตลอดเวลา

3.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนจะครอบคลุมถึงการกระจายและสื่อสารข้อมูลเพื่อพัฒนาจิตความรับรู้ความสามารถในการแก้ปัญหของชุมชนในท้องถิ่นด้วย

สรุป การมีส่วนร่วมทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นสามารถช่วยประชาชนคิดเป็น ทำเป็นและพึ่งพาตนเองได้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการกระทำ เพราะฉะนั้น ในการศึกษาครั้งนี้กรอบแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรของเกษตรกร จึงสรุปได้ว่า ควรจะเป็นชุดพฤติกรรมที่มีความต่อเนื่องกันและเป็นกระบวนการ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผนใช้น้ำชลประทาน
2. การมีส่วนร่วมในรับผลประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน
3. การมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน

โครงการชลประทานกิโละเมตรที่ 6

1. รูปแบบการบริหารงาน

โครงการชลประทานกิโละเมตรที่ 6 เป็นโครงการที่บริหารงานในรูปแบบ Joint Management ซึ่งภาครัฐรับผิดชอบคลองชั้น 1 และชั้น 2 ส่วนคลองชั้น 3 และคูคลองอยู่ภายใต้การดูแลขององค์กรเกษตรกร (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 การแบ่งความรับผิดชอบในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน

ลำดับ	คลองและอาคารประกอบ	ผู้รับผิดชอบ	
		โครงการ	กลุ่มเกษตรกร
1.	หัวงาน (Pump station)	✓	
2.	อ่างพักน้ำ (Regulation pond)	✓	
3.	คลองส่งน้ำชั้น 1 และชั้น 2	✓	
4.	อาคารตามสายคลอง ชั้น 1 และชั้น 2	✓	✓
5.	คลองส่งน้ำชั้น 3 และคูคลอง		✓
6.	อาคารตามสายคลอง ชั้น 3 และคูคลอง Division boxes		✓

ที่มา: คำพระจันทร์ วงศ์ชนะ (2549)

2. สิทธิและหน้าที่ในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน

การจัดการน้ำชลประทานของโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 พบว่า สิทธิหน้าที่ในการบำรุงรักษาระบบชลประทาน ดังนี้

2.1 ระดับกลุ่มเกษตรกร

กลุ่มเกษตรกรมีสิทธิและหน้าที่ดูแลบำรุงรักษาอาคาร คลองชั้นสามและคูคลองเพื่อให้สามารถส่งน้ำสู่แปลงเพาะปลูกได้อย่างสะดวกสบาย จากการศึกษาข้อมูล พบว่า หน่วยงานการดูแลบำรุงรักษาคลอส่งน้ำในระดับกลุ่มเกษตรกรได้ถูกสร้างขึ้นตามข้อตกลงฉบับเลขที่ 045 ลงวันที่ 3/12/2003 ลงนามโดยนายอำเภอชัยธานี “ว่าด้วยการถ่าย-โอนระบบคลองชั้น 3 คูคลองและอาคารตามสายคลอง” ซึ่งประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน 1 ท่าน หัวหน้าและรองกลุ่มเกษตรกร 2 ท่าน เพื่อรับผิดชอบการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานในเขตบ้านหรือพื้นที่เพาะปลูกที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน ซึ่งทีมงานทำหน้าที่ ดังนี้

1) ปลูกกระตมและสร้างแนวความคิดให้เกษตรกรมีความรับผิดชอบต่อกิจกรรมการบำรุงรักษาระบบชลประทาน ใช้น้ำอย่างถูกวิธีโดยไม่ทำลาย ขุดเจาะหรือปิดกั้นทางน้ำที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบชลประทาน

2) ดูแลตัดเดือนบุคคลที่จะมาทำความเสียหายระบบชลประทานและอาคาร

3) ตรวจสอบสภาพคลอง อาคารในความรับผิดชอบให้สามารถใช้งานได้

4) รับผิดชอบการซ่อมแซมอาคาร ทำความสะอาดคลอง ขุดลอกตะกอนและกำจัดวัชพืชออกจากคลอง โดยการนำใช้แรงงานและทุนของกลุ่มที่มีอยู่หรือระดมทุนจากสมาชิกเพิ่มถ้าหากมูลค่าซ่อมแซมมากกว่าทุนของกลุ่มที่มีอยู่กรณีเกิดอุทกภัยหรือคลองมีการชำรุดเสียหายมาก ซึ่งองค์กรเกษตรกรไม่สามารถทำการซ่อมแซมเองได้ คณะรับผิดชอบกลุ่มต้องทำรายงานถึงโครงการเพื่อขอความช่วยเหลือบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม โดยที่โครงการจะประกอบเครื่องจักรกลให้ส่วนค่าใช้จ่ายน้ำมันเชื้อเพลิงและอื่นๆ องค์กรเกษตรกรจะต้องจ่ายเอง

5) มีสิทธิออกระเบียบการเพิ่มเติมร่วมกับเกษตรกรเพื่อทำให้การดำเนินงานการบำรุงรักษามีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.2 กิจกรรมบำรุงรักษาชลประทาน

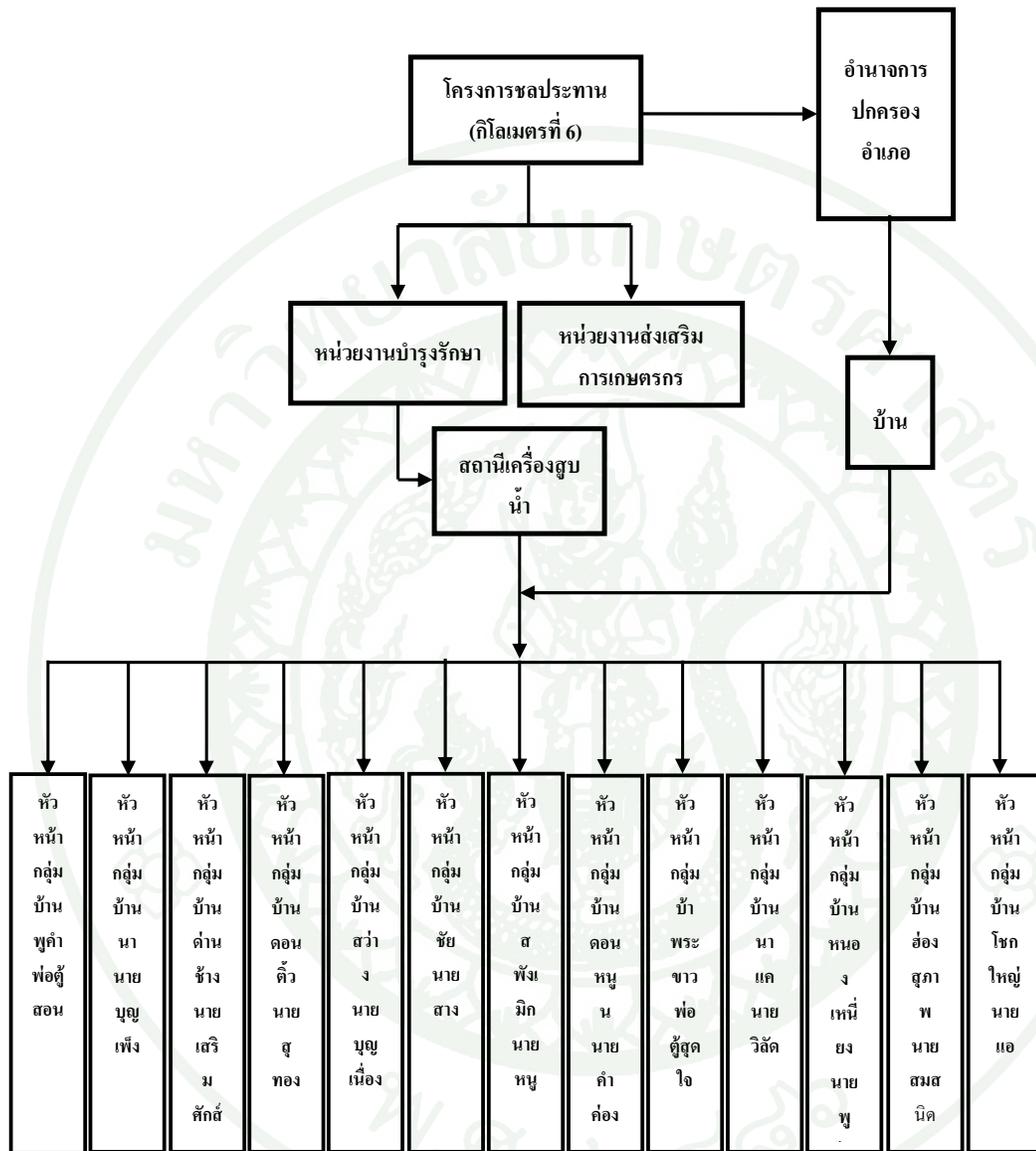
กิจกรรมการบำรุงรักษาชลประทานของโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 ได้มีการปฏิบัติงานเป็นปกติ โดยมีการแบ่งความรับผิดชอบในกิจกรรมการดูแลบำรุงรักษาในแต่ละระดับของโครงการรับผิดชอบ เช่น หัวงานคลองชั้น 1 และ 2 ส่วนคลองชั้น 3 และคูคลองจะอยู่ในความรับผิดชอบของกลุ่มเกษตรกรแต่อยู่ภายใต้การให้คำแนะนำด้านวิชาการจากโครงการ ในแต่ละปีได้ทำการซ่อมแซมคลองและอาคาร 1 ครั้ง คือ ก่อนการส่งน้ำเพื่อทำการผลิต

2.3 กิจกรรมการบำรุงรักษาของกลุ่มเกษตรกร

กิจกรรมการบำรุงรักษาของภาคกลุ่มเกษตรกร ที่ผ่านมาไม่มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับระบบคลอง อาคารที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนเพื่อเป็นฐานข้อมูล แต่องค์กรเกษตรกรมีเอกสารข้อมูลคลองและอาคารที่รัฐบาลถ่าย-โอนให้ตามบทบันทึกการถ่าย-โอน ฉบับเลขที่ 045 ในแต่ละปี หัวหน้ากลุ่มเกษตรกรหรือสมาชิกเกษตรกรได้ทำการสำรวจภาคสนามปีละครั้งตามการแนะนำของโครงการ คือ ก่อนการเก็บกู้ผลผลิตนาปีเพื่อตรวจสอบความเสียหายอาคารและคลองส่งน้ำในการสำรวจสนามหัวหน้ากลุ่มแต่ละกลุ่มได้เดินตามแนวคันคลองหรือใช้จักรยานเพื่อตรวจดูอาคารและคลองพร้อมจดบันทึกการเสียหายแล้วนำมาสร้างแผนการบำรุงรักษาต่อไป โดยการกำหนดวัน เวลา และปักปันช่วงคลองให้สมาชิกแต่ละรายรับผิดชอบในการทำความสะอาด ขุดลอกและกำจัดวัชพืชตามคลอง กรณีมีอาคารชำรุดเสียหายหัวหน้ากลุ่มก็จะขึ้นแผนการซื้อวัสดุและกำหนดแรงงานเข้าในการปฏิบัติ โดยการประเมินราคาแบบคร่าวๆ งบประมาณที่ใช้ในการบำรุงรักษาของแต่ละกลุ่มย่อยได้จากกองทุนกลุ่มเอง ซึ่งแหล่งทุนของกลุ่มได้มาจากโครงการจ่ายค่าบริการน้ำคืนให้กลุ่ม 10 บาท/ไร่/ฤดูกาล บนพื้นฐานค่าน้ำที่กลุ่มรวบรวมได้จากเงินโบนัสกลุ่มประจำปี 400 บาท ถึง 2,000 บาท ตามผลงานการเก็บค่าบริการน้ำและเงินที่ได้จากค่าปรับต่างๆ ร้อยละ 75 กรณีเงินทุนของกลุ่มไม่เพียงพอกลุ่มก็จะระดมทุนจากสมาชิกเพิ่มเติมเพื่อใช้เข้าในกิจกรรมการบำรุงรักษา ซึ่งในระยะที่ผ่านมาบางกลุ่มย่อยได้ระดมทุนจากสมาชิกแต่เป็นจำนวนน้อย ซึ่งสมาชิกสามารถจ่ายได้

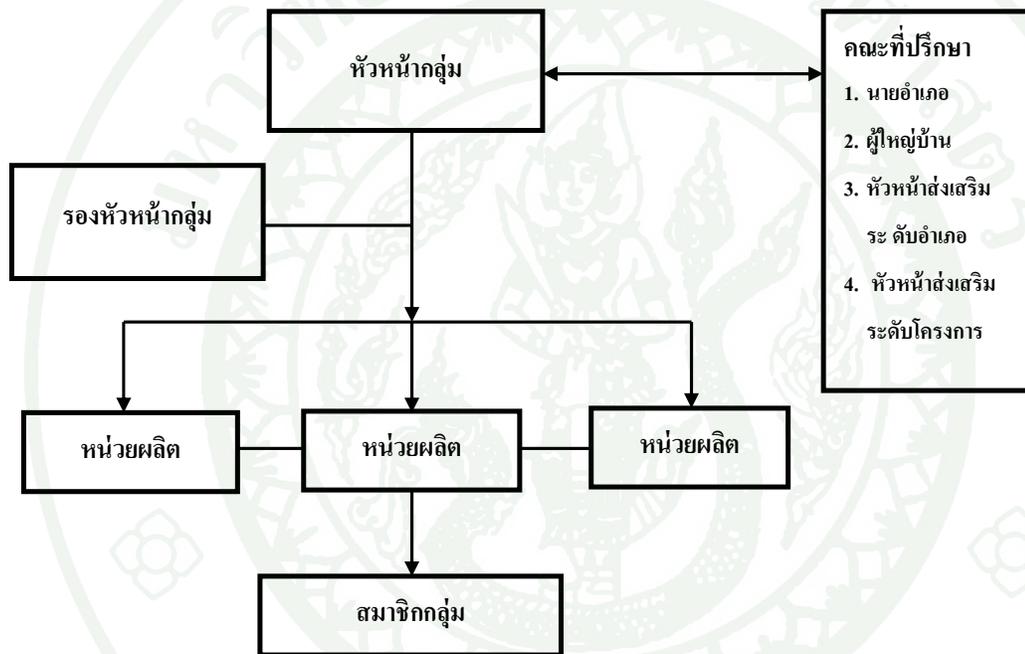
2.4 โครงสร้างการจัดการน้ำในโครงการชลประทานกิโหลเมตรที่ 6

โครงสร้างในการจัดการน้ำในเขตพื้นที่โครงการชลประทานกิโหลเมตรที่ 6 ได้รับการก่อตั้งขึ้นในช่วงปี 2537 โดยการรวมตัวกันของเกษตรกรในแต่ละ Zone หรือในแต่ละเขตคูคลอง (Field Canal) บนพื้นฐานแนวความคิดการช่วยเหลือแบ่งปันน้ำจากคลองชลประทานที่ภาครัฐส่งมาให้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อเกษตรกรแต่ละรายที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันให้มากที่สุด โดยที่ภาครัฐให้การสนับสนุนและเป็นผู้ช่วยในการก่อตั้งกลุ่มเหล่านั้น ซึ่งในขณะนั้น จำนวนกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำย่อยมีทั้งหมด 30 กลุ่ม ต่อมาภาครัฐได้เพิ่มสิทธิและหน้าที่ของกลุ่มผู้ใช้น้ำมากขึ้นและช่วยปรับปรุงกลุ่มให้เข้มแข็งขึ้นเพื่อให้สามารถรับผิดชอบการจัดการน้ำและการบำรุงรักษาในระดับคลองชั้นสาม (Tertiary Canal) และคูคลอง (Field Canal) ตลอดจนการจัดเก็บเงินค่าน้ำจากเกษตรกรแต่ละราย เพื่อใช้ในการบำรุงรักษาระบบชลประทานต่อไป ปัจจุบันกลุ่มผู้ใช้น้ำได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็น 16 กลุ่มย่อย เพื่อทำหน้าที่บริหารงานกลุ่มให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งโครงสร้างรวมการจัดการน้ำของกลุ่มเกษตรกรในเขตพื้นที่โครงการชลประทานกิโหลเมตรที่ 6 (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 โครงสร้างรวมการจัดการน้ำชลประทานของโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6
ที่มา: คำพระจันทร์ วงศ์ชนะ (2549)

โครงสร้างรวมการจัดการน้ำชลประทานทั้งระบบ คณะรับผิดชอบโครงการและหัวหน้ากลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มได้ร่วมกันค้นคว้าโครงสร้างเพื่อให้กลุ่มสามารถดำเนินงานสะดวก ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานของกลุ่มที่นำใช้ในปัจจุบันมีรูปแบบเหมือนกันทั้ง 16 กลุ่มย่อย (ภาพที่ 3) โครงสร้างการบริหารของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน

ภาพที่ 4 โครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน
ที่มา: คำพระจันทร์ วงศ์ชนะ (2549)

3 การคัดเลือกหัวหน้ากลุ่มเกษตรกร

บุคคลที่จะเข้ามาสมัครเป็นหัวหน้ากลุ่มเกษตรกร จะต้องมีความสมบูรณ์ เช่น เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ ได้รับยอมรับจากกลุ่มเพื่อนเกษตรกร ไม่มีคดีในอดีต มีความรู้ อ่านออกเขียนได้ ก่อนอื่นจะต้องผ่านการวินิจฉัยจากเจ้าหน้าที่โครงการชลประทาน โดยผ่านขบวนการสัมภาษณ์และการเลือกตั้งตามหลักประชาธิปไตยจากสมาชิกภายในกลุ่ม (สมาชิก 1 คน มีสิทธิ์ออกเสียงได้ 1 เสียง) ผู้ที่มีคะแนนมากจะเป็นหัวหน้ากลุ่มเกษตรกร ผู้ที่มีคะแนนรองลงมาเป็นรองหัวหน้ากลุ่มเกษตรกร ผู้บริหารกลุ่มจะมีวาระปฏิบัติงาน 2 ปี ตามกฎแต่ในช่วงที่ผ่านมากณะบริหารกลุ่มเกษตรกรจะถูกเปลี่ยนแปลงหรือเลือกตั้งใหม่ก็ต่อเมื่อทำผิดกฎหรือไม่มีผลงาน เช่น ไม่สามารถระดมสมาชิกในการประกอบทุนและแรงงานเข้าในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานที่เสียหายและเกษตรกรไม่พอใจในวิธีการปฏิบัติงาน เป็นต้น

4 ระเบียบการของกลุ่มเกษตรกร

ระเบียบการของกลุ่มเกษตรกร ได้ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานการระดมแนวความคิดจากสมาชิกกลุ่มเกษตรกรและคณะรับผิดชอบโครงการชลประทาน เพื่อค้นคว้าระเบียบการร่วมกันให้เหมาะสมกับสถานะในแต่ละช่วงภายหลังการตกลงในด้านหลักการแล้ว โครงการจะเป็นผู้ดำเนินการเพื่อสร้างเอกสารระเบียบการดังกล่าว โดยมีผู้ร่วมลงนาม คือ หัวหน้ากลุ่มเกษตรกร อำนาจการปกครองบ้าน อำนาจการปกครองอำเภอและหัวหน้าโครงการชลประทานเพื่อกำหนดกฎระเบียบการใช้น้ำชลประทานร่วมกัน ดังนี้

1. แต่ละฤดูผลิตจะต้องตรวจสอบและซ่อมแซมระบบชลประทานให้ดีเสียก่อนจึงสามารถดำเนินการส่งน้ำได้
2. แต่ละฤดูผลิต กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำแต่ละกลุ่มจะต้องร่วมประชุมและเป็นเอกภาพกันในการสร้างตารางส่งน้ำตามความเหมาะสมและสมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตามตารางส่งน้ำอย่างเข้มงวด

3. การส่งน้ำสู่แปลงเพาะปลูกต้องเริ่มจากท้ายคลองหาต้นคลองตามลำดับกรณีฝ้าฝั้นจะต้องถูกปรับ (ครั้งที่ 1 กล่าวเตือนและเสียค่าปรับ 200 บาท/ครั้งที่ 2 เสียค่าปรับ 400 บาท/ครั้งที่ 3 ไม่ส่งน้ำให้และตัดออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน)
4. บุคคลหรือหมู่คณะทำการขุดเจาะคลอง ขโมยน้ำ จะถูกปรับทั้ววินัย (ครั้งที่ 1 ช่อมแซมคืนและเสียค่าปรับ 400 บาท/ครั้งที่ 2 กล่าวเตือนและเสียค่าปรับ 2,000 บาท/ครั้งที่ 3 ดำเนินคดี)
5. การส่งน้ำจะต้องมีความรับผิดชอบถ้าทำให้น้ำเอ่อล้นสันคลองและก่อให้เกิดความเสียหายต่อคลองกลุ่มเกษตรกรจะต้องได้ช่อมแซมคืน ถ้าหากทำผิดอีกครั้งจะถูกปรับ ร้อยละ 20 ของมูลค่าเสียหายพร้อมทั้งช่อมแซมคืน
6. ห้ามนำวัว ควายหรือรถไถนาเดินตาม ลงหรือข้ามคลองโดยไม่ได้รับอนุญาต ถ้าละเมิดจะถูกปรับ (ครั้งที่ 1 กล่าวเตือนและช่อมแซมคืน ครั้งที่ 2 เสียค่าปรับ 200 บาท และช่อมแซมคืน ครั้งที่ 3 เสียค่าปรับ 400 บาท และช่อมแซมคืน)
7. ห้ามขุดบ่อเลี้ยงปลาในรัศมี 50 เมตร ห่างจากคลอง โดยไม่ได้รับอนุญาต ถ้าหากละเมิดและก่อให้เกิดความเสียหายจะถูกปรับร้อยละ 20 ของมูลค่าเสียหาย พร้อมทั้งช่อมแซมคืน
8. ห้ามนำรถบรรทุกที่มีน้ำหนักมากกว่า 5 ตัน วิ่งบนสันคลอง ถ้ามีการฝ้าฝั้นผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้ากลุ่มเกษตรกรจะเป็นผู้ดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิด โดยให้ช่อมแซมส่วนที่เสียหายและทำการปรับ 200 บาท/ครั้ง
9. อาคารรับน้ำเข้านา (Farm turn out) ของเกษตรกรแต่ละรายจะต้องมีบานประตู ถ้าไม่มีบานประตูจะไม่มีสิทธิในการรับน้ำ
10. ห้ามสร้างสิ่งกีดขวางกั้นคลองและทางน้ำและห้ามทิ้งเศษวัสดุ ขยะต่างๆ ลงในคลอง ถ้าละเมิดจะถูกปรับ 100 บาท/ครั้ง
11. เจ้าของที่นาบุคคลใดปล่อยให้พื้นที่ว่างเปล่าโดยไม่ทำการผลิตจะต้องเสียค่าน้ำตามปกติและเสียค่าปรับเพิ่มอีก 250 บาท/การเพาะปลูก

12. เกษตรกรแต่ละรายจะต้องจ่ายค่าบริการน้ำอย่างเสมอภาค (ปลูกพืช 50 บาท/ไร่/การเพาะปลูก ปลูกข้าว 150 บาท/ไร่/การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์น้ำ 100 บาท/ไร่/การเพาะปลูก

13. สมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานที่ไม่เข้าร่วมกระบวนการทำความสะอาดคลองโดยไม่ได้รับอนุญาตจะถูปรับ 200 บาท/ครั้ง

14. บุคคลใดที่ใช้สารเคมีเพื่อป้องกันศัตรูพืชที่ขาดความรับผิดชอบจะต้องถูกเรียกค่าค่าเตือน โดยผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้ากลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ดำเนินการ

15. หลังจากเสร็จการผลิต เกษตรกรแต่ละรายจะต้องจ่ายค่าน้ำชลประทานให้แก่กลุ่มภายในที่กำหนด 30 วัน

16. งบประมาณในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานได้มาจากการเก็บค่าบริการน้ำชลประทาน โดยโครงการจะแบ่งผลประโยชน์ให้กลุ่ม คือ ถ้าเก็บเงินค่าน้ำได้มากกว่าร้อยละ 90 คณะรับผิดชอบกลุ่มจะได้รับร้อยละ 30 ถ้าเก็บได้ร้อยละ 75-89 คณะรับผิดชอบกลุ่มจะได้รับร้อยละ 25 ถ้าเก็บได้ร้อยละ 60-74 คณะรับผิดชอบกลุ่มจะได้รับร้อยละ 20 ถ้าเก็บได้ต่ำกว่าร้อยละ 60 คณะรับผิดชอบกลุ่มจะได้รับร้อยละ 15 และโครงการจะมอบเงินเพื่อเป็นคลังสะสมของกลุ่มให้แก่กลุ่มย่อยตามความสามารถในการเก็บค่าบริการน้ำ 10 บาท/ไร่/การเพาะปลูก นอกจากนี้ กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำย่อยยังจะได้รับโบนัสและใบเกียรติคุณตามความสามารถที่กลุ่มปฏิบัติได้ (เด่นประเภท 1 ได้รับ 2,000 บาท เเด่นประเภท 2 ได้รับ 1,500 บาท และเด่นประเภท 3 ได้รับ 1,000 บาท) นอกจากนี้กลุ่มจะได้เงินจากการปรับโดยการแบ่งส่วน คือ (เป็นค่าแรงงานของคณะกลุ่ม 25% เป็นค่าบริหารกลุ่ม ร้อยละ 25 และเป็นคลังสะสมกลุ่มร้อยละ 50)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานกิโละเมตรที่ 6 ซึ่งยังไม่มีใครได้ทำการศึกษาไว้ แต่มีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ดังนี้

ชมพูนุท ผลกล้วย (2535) ได้ศึกษาปัจจัยที่ผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์ผู้ใช้น้ำในการดำเนินงานและบำรุงรักษาระบบชลประทานในไร่นา พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานและการบำรุงรักษาของสมาชิกได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระดับรายได้ และการถือครองที่ดิน ส่วนระยะเวลาที่เข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสหกรณ์ การใช้ประโยชน์จากที่ดินและสภาพการได้รับน้ำ ไม่มีผลต่อการดำเนินงานและบำรุงรักษาระบบชลประทานของสมาชิก

วันเพ็ญ สุรฤกษ์ (2523 อ้างใน ประทีป เรืองมาลัย, 2541) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรของผู้ใช้น้ำชลประทาน สรุปได้ว่า ยังมีปัญหาข้อบกพร่องหรือผิดพลาดต้องแก้ไขปรับปรุงทุกระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบายกลมชลประทานเองก็ยอมรับว่ามีนโยบายและแผนงานไม่แน่นอนขาดอัตรากำลังที่มีความสามารถ ขาดการประสานงานและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับบนเช่นกัน ยิ่งกว่านั้น รูปแบบองค์กรการบริหารงานของระบบชลประทานจัดได้ว่ามีความสัมพันธ์และผูกพันกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลโดยตรง ความยากลำบากในการบริหารงาน การจัดการเรื่องน้ำจึงยิ่งมากขึ้นและมีปัญหาในหลายระดับ โดยเฉพาะการฝ่าฝืนกฎระเบียบข้อบังคับสัดส่วนของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อขนาดพื้นที่โครงการ การที่จะเข้าไปสอดส่องดูแลให้ความยุติธรรมแก่เกษตรกรผู้ใช้น้ำอย่างทั่วถึง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นสาเหตุของการล้มเหลว 9 ประการ คือ

1. สมาคมไม่สามารถเก็บค่าบำรุงรักษาระบบค่าน้ำชลประทานได้
2. กฎหมายน้ำไม่รัดกุม
3. กรรมการสมาคมไม่รับผิดชอบสมาชิกผู้ใช้น้ำ
4. ไม่รู้จักสิทธิหน้าที่และยังมีความเห็นแก่ตัว
5. ขาดความร่วมมือระหว่างผู้บริหารและสมาชิกผู้ใช้น้ำ
6. ประสิทธิภาพในการส่งน้ำในไร่นายังไม่เพียงพอและทั่วถึง
7. พื้นที่การส่งน้ำกว้างเกินอัตรากำลังความสามารถ
8. เกษตรกรไม่เคยชินกับการรวมกลุ่ม

9. สมาคมไม่ได้ริเริ่มจากเกษตรกร แต่มาจากการสนับสนุนจากภาครัฐบาลและอิทธิพลทางการเมืองเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง

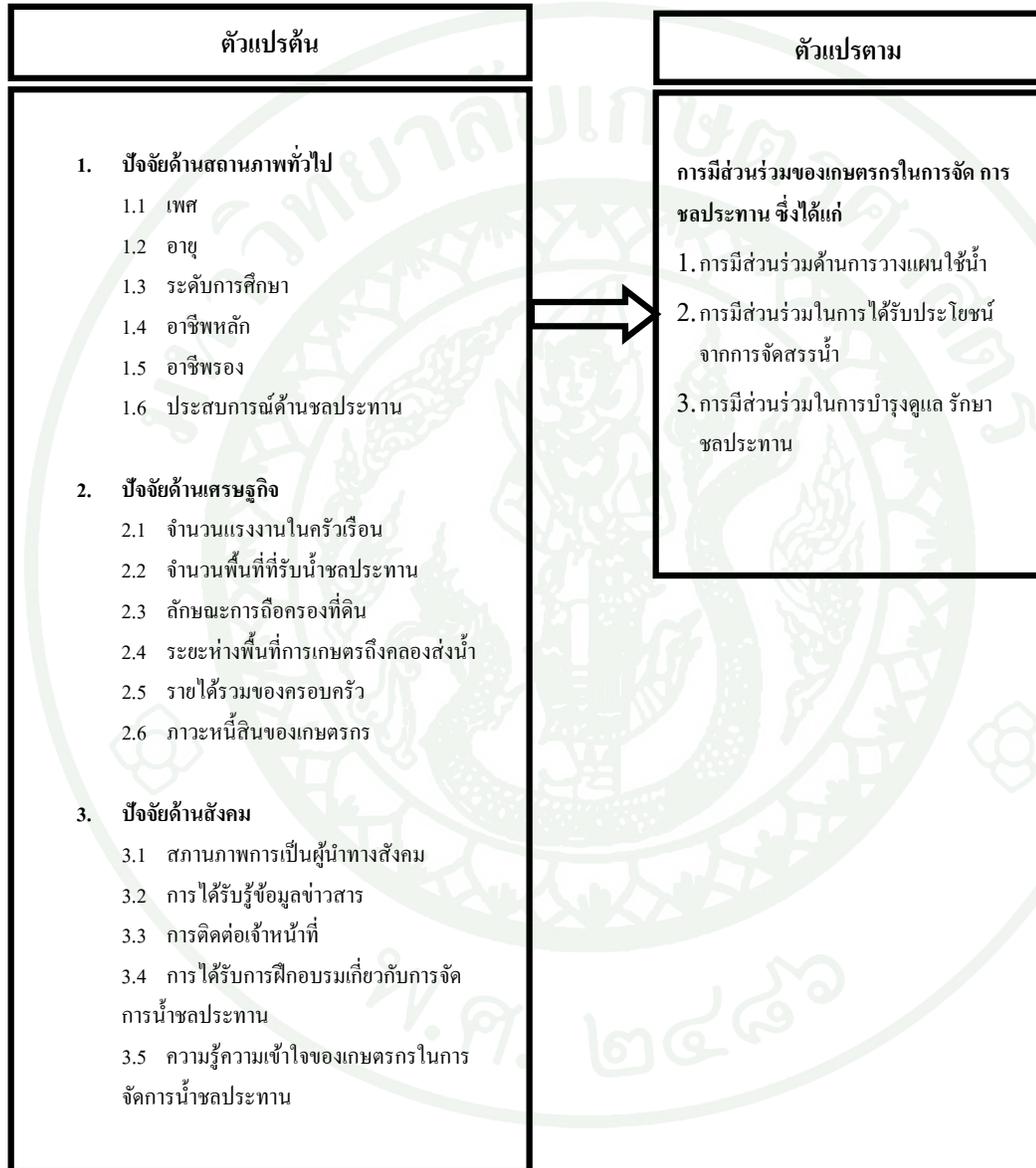
กานดา พรณเกียรติ (2532 อ้างใน ไกรฤกษ์ แสงสุข, 2545) ได้ศึกษาปัจจัยองค์กรทางด้ำนสังคมนตรีในการจัดระบบชลประทานเป็นเรื่องสำคัญในแง่สังคมนตรีเพราะเกษตรกรต้องรวมกลุ่มเพื่อให้ได้น้ำและแบ่งปันน้ำโดยมีระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคมนตรีที่สร้างและดำรงไว้เพื่อควบคุมน้ำเป็นเรื่องเดียวกับแบบแผนอำนาจการตัดสินใจ ความร่วมมือและความขัดแย้งเรื่องการใช้การจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นเพราะชุมชนมีระบบการตัดสินใจและสามารถบังคับใช้กฎระเบียบอย่างได้ผล ข้อบกพร่องในการจัดระบบชลประทานมักสัมพันธ์กับองค์กรทางสังคมนตรี หน่วยดำเนินงานต้องพิจารณาองค์ประกอบทางด้านสถาบันวัฒนธรรมและพฤติกรรมการใช้น้ำชลประทานที่ดี เพราะแนวทางในการจัดการน้ำชลประทานคล้ายคลึงกับแนวทางในการพัฒนาทางสังคมนตรีที่ไม่มีสูตรสำเร็จที่ไม่สามารถนำไปใช้ได้เหมือนกับทุกโครงการ

สรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นไม่อาจมองเพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งได้ สภาพแวดล้อมอื่นๆ ก็มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน การมองเพียงด้านใดด้านหนึ่งหรือกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งไม่เป็นการเพียงพอ

สมมติฐาน

ปัจจัยทางด้านสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมนตรีของเกษตรกรมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน ในเขตพื้นที่โครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 อำเภอห้วยธานี นครหลวงเวียงจันทน์

กรอบแนวคิดในการศึกษา (Conceptual Framework)

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

อุปกรณ์

1. แผนที่ภูมิประเทศเกี่ยวกับที่ตั้ง อาณาเขต สภาพพื้นที่ของโครงการชลประทานกิโเลเมตรที่ 6 โดยการตรวจเอกสารภูมิจากเอกสารข้อมูลและแผนที่จากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. แบบสัมภาษณ์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานของโครงการชลประทานกิโเลเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์
3. เครื่องคอมพิวเตอร์และ โปรแกรมสำเร็จรูป

การสำรวจเบื้องต้น

1. ทำการสำรวจสภาพพื้นที่เบื้องต้น โดยทั่วไปของหมู่บ้านในเขตพื้นที่ชลประทานกิโเลเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ โดยการค้นคว้าเอกสารต่างๆ และสอบถาม เช่น กลมชลประทาน กระชวงกลสิกรรมและป่าไม้ แผนกกลสิกรรมและป่าไม้ นครหลวงเวียงจันทน์ โครงการชลประทานกิโเลเมตรที่ 6 และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. การสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยผู้ที่จะทำการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎีและหลักการประกอบ การดัดแปลงจากแบบสัมภาษณ์ของผู้ที่ศึกษาในด้านนี้แล้วนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับลักษณะ โครงสร้างสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มเกษตรกรที่จะทำการศึกษา ซึ่งลักษณะคำถามในแบบสัมภาษณ์เป็นแบบคำถามปลายปิด (close-ended) และคำถามแบบปลายเปิด (open-ended) โดยทำการสัมภาษณ์รายบุคคลที่ได้รับประโยชน์จากโครงการชลประทานกิโเลเมตรที่ 6 ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ของครัวเรือน พื้นที่ถือครอง สมาชิกในครัวเรือน ตำแหน่งทางสังคม การได้รับข้อมูลข่าวสารและอื่นๆ เป็นคำถามแบบปลายปิดและปลายเปิด

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรต่อการจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตร เป็นลักษณะคำถามแบบปลายปิด 2 ตัวเลือกจำนวน 29 ข้อ ซึ่งในแต่ละข้อมีตัวเลือกถูก-ผิด เป็นลักษณะคำถามที่คล้ายคลึงกัน ถ้าตอบถูกได้ 1 คะแนน แสดงว่ามีความรู้ความเข้าใจ ถ้าตอบผิดได้ 0 คะแนน แสดงว่าไม่มีความรู้ความเข้าใจ ถ้าเป็นคำถามที่ไม่คล้ายคลึงกัน ถ้าตอบผิดได้ 1 คะแนน แสดงว่ามีความรู้ความเข้าใจ ถ้าตอบถูกได้ 0 คะแนน แสดงว่าไม่มีความรู้ความเข้าใจ

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการแผนการใช้น้ำชลประทาน
2. การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน
3. การมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบน้ำชลประทาน

ส่วนที่ 4 เป็นแบบสอบถามสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานเป็นคำถามแบบปลายปิดและปลายเปิด

การทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์

ในการทดสอบเพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในการสัมภาษณ์ในแต่ละส่วนของการวัด โดยนำแบบสอบถามไปทดสอบกับเกษตรกรในพื้นที่อำเภอชัยเซตฐาน นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงกับพื้นที่ที่จะทำการศึกษา โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรจำนวน 30 ราย แล้วนำไปหาความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรความเชื่อมั่นแบบเอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.75 พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2538 : 35) และนำกลับมาปรับปรุงแก้ไขภาษาที่ใช้เพื่อสื่อความหมายให้เข้าใจง่าย ชัดเจนและตรงกันยิ่งขึ้น

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับประโยชน์จากโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 ซึ่งมีลำดับขั้นการสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sampling Size) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเชื่อถือได้การศึกษาครั้งนี้ โดยใช้สูตรคำนวณขนาดตัวอย่างของ Jaeger (Jaeger, 1984 : 59) ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 128 ครัวเรือน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 482 ครัวเรือน สูตรการคำนวณกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{(t/e)^2 P(1-P)}{1+(1/N)[(t/e)^2 P(1-P)-1]}$$

n	=	คือ ขนาดของตัวอย่าง	
P	=	คือ สัดส่วนในประชากรมีค่าเท่ากับ	0.5
N	=	คือ ขนาดของประชากรมีค่าเท่ากับ	482
t	=	คือ ค่าสถิติทดสอบมีค่าเท่ากับ	1.28
e	=	คือ ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างมีค่าเท่ากับ	0.05

$$\text{แทนค่าในสูตร} \quad n = \frac{(1.28/0.05)^2 \cdot 0.5(1-0.5)}{1+(1/482)[(1.28/0.05)^2 \cdot 0.5(1.05)-1]}$$

$$\text{ดังนั้น} \quad n = 128 \text{ ครัวเรือน}$$

ขั้นที่ 2 การเลือกหมู่บ้านและกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้านโดยแยกหมู่บ้านอย่างเป็นสัดส่วนตามสูตร

$$n_1 = n \frac{N_1}{N}$$

โดยที่	n_i	คือ	ขนาดตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้าน
	n	คือ	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
	N_i	คือ	จำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน
	N	คือ	จำนวนครัวเรือนจากหมู่บ้านที่เลือกเป็นหมู่บ้านตัวอย่าง ทั้ง 4 หมู่บ้าน

ตารางที่ 2 แสดงรายละเอียดของจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร (ครัวเรือน)	จำนวนประชากรที่จะเก็บรวบรวมจริง (ครัวเรือน)
ชัย	147	42
ด่านช้าง	101	32
นาแก	162	31
โนนบ่อแก้ว	72	23
รวม	482	128

ขั้นที่ 3 เมื่อได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างและจำนวนกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มแล้ว จะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างที่ไม่อาศัยหลักควรน่าจะเป็น (Non Possibility Sampling) ทำให้ไม่จำเป็นต้องสร้างกรอบตัวอย่าง ซึ่งจะสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญนี้ยังจะเข้าการกระจายพื้นที่ให้ครอบคลุมและทั่วถึงทั้งหมู่บ้าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานในโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) โดยใช้สัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง ซึ่งได้ปรับปรุงแล้ว โดยการสอบถามหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนของครัวเรือนที่ได้รับการคัดเลือกและการดำเนินการศึกษาโดยใช้วิธีการดำเนินการศึกษาในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นหลักเพื่อนำข้อมูลที่เป็นตัวเลขมาศึกษาอ้างอิงนัยสำคัญทางสถิติพร้อมทั้งนำเอาวิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative

Research) เข้ามาประยุกต์ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลบางส่วนในภาคสนาม โดยเฉพาะทัศนคติ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของคำตอบ ซึ่งการศึกษาในเชิงปริมาณ ไม่สามารถเก็บได้ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมชลประทาน กระทรวงกลาโหมและป่าไม้ แผนกกลาโหมและป่าไม้ นครหลวงเวียงจันทน์ โครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรจากโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ ทั้งหมดจำนวน 128 ชุด นำมาลงรหัสประมวลผล โดยใช้คอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้ในการนำเสนอและการศึกษาข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา (descriptive analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมา ซึ่งได้แก่

1.1 สถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร โดยนำมาหาค่าจำนวนและร้อยละ

1.2 ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน โดยนำมาหาค่าจำนวน และร้อยละ ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้แบ่งระดับคะแนนของความรู้ความเข้าใจของเกษตรกร ในการจัดการน้ำชลประทาน เกณฑ์การวัดระดับความรู้ความเข้าใจ ดังนี้

คะแนนความรู้ความเข้าใจ (ร้อยละ)	ระดับความรู้ความเข้าใจ
- คะแนน 0 – 30	มีความรู้ความเข้าใจน้อย
- คะแนน 31 – 60	มีความรู้ความเข้าใจปานกลาง
- คะแนน 61 – 100	มีความรู้ความเข้าใจมาก

1.3 ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน โดยนำมาหาค่าจำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ย ในการวัดระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานวัดโดยการให้คะแนนตามระดับในการมีส่วนร่วม ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ระบุคำตอบว่า มีส่วนร่วมมาก มีส่วนร่วมปานกลาง มีส่วนร่วมน้อยหรือไม่มีส่วนร่วมเลย โดยกำหนดคะแนนได้ ดังนี้

1. มีส่วนร่วมมาก	มีค่าคะแนนเท่ากับ	3
2. มีส่วนร่วมปานกลาง	มีค่าคะแนนเท่ากับ	2
3. มีส่วนร่วมน้อย	มีค่าคะแนนเท่ากับ	1
4. ไม่มีส่วนร่วมเลย	มีคะแนนเท่ากับ	0

นำคะแนนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรมาแปรผลเพื่อหาค่าระดับการวัดการมีส่วนร่วมโดยนำคะแนนเฉลี่ยเป็นช่วงๆ เพื่อพิจารณาการตีความหมายของระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการเพื่อการเกษตรมี ดังนี้

$$\text{คะแนนเฉลี่ย} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{3 - 0}{4} = 0.75$$

โดยนำคะแนนมาแบ่งเป็น 4 ช่วง ได้แก่

ค่าเฉลี่ย 2.26 – 3.00	มีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	ระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.25	มีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	ระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 0.76 – 1.50	มีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน	ระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 0.00 – 0.75	ไม่มีส่วนร่วมเลยในการจัดการน้ำชลประทาน	

การแปลคะแนน ค่าคะแนนเฉลี่ยสูง หมายถึง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานสูง ค่าเฉลี่ยต่ำ หมายถึง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานต่ำ ในการแบ่งเกณฑ์ตามคะแนนและแปลความหมายของการมีส่วนร่วม ดังนี้

- คะแนนเฉลี่ย 0.00-0.75 หมายถึง เกษตรกรไม่มีส่วนร่วมเลยหรือมีส่วนร่วมในระดับที่ต่ำที่สุดในการจัดการน้ำชลประทาน นั่นคือ ควรมีการปรับปรุงแก้ไขดังกล่าวโดยด่วนที่สุด เช่น เจ้าหน้าที่ควรลงไปใกล้ชิดกับกลุ่มเกษตรกรให้มากกว่าเดิม ในการให้คำปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่นั้นๆ
- คะแนนเฉลี่ย 0.76-1.50 หมายถึง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานในระดับต่ำหรือน้อย นั่นคือ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรจะต้องมีการเร่งปรับปรุงแก้ไขหรือส่งเสริมโดยด่วน
- คะแนนเฉลี่ย 1.51-2.25 หมายถึง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานในระดับปานกลางหรือพอใช้ นั่นคือ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรควรจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังบกพร่องในด้านการมีส่วนร่วมบางประเด็น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมมากกว่าเดิม
- คะแนนเฉลี่ย 2.26-3.00 หมายถึง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานในระดับมาก นั่นคือ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรอยู่ในเกณฑ์ที่ดีมากเป็นที่น่าพอใจมากสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรไว้ตลอดไป

1.4 ปัญหาและอุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน โดยนำมาหาจำนวนและค่าร้อยละ

2. การทดสอบสมมติฐานระหว่างปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน โดยใช้ค่าทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) กำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 หรือระดับความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซ็นต์ เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรกับตัวแปรตาม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำ รับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำและดูแลบำรุงรักษาระบบน้ำชลประทาน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน: กรณีศึกษาโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งผู้ศึกษาได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 สถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร
- ส่วนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน
- ส่วนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน
- ส่วนที่ 4 ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน
- ส่วนที่ 5 ปัญหาและอุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน
- ส่วนที่ 6 อภิปรายผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 สถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

1. สถานภาพทั่วไปของเกษตรกร

การศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 67.2 มีอายุต่ำกว่า 45 ปี คิดเป็นร้อยละ 53.2 มีการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 50.0 มีอาชีพหลักทำนา คิดเป็นร้อยละ 74.3 มีอาชีพรอง คือ รับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 63. ไม่มีประสบ การณ์ด้านชลประทาน คิดเป็นร้อยละ 58.6 (ตารางที่ 3)

2. สถานภาพเศรษฐกิจของเกษตรกร

การศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรส่วนใหญ่มีจำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือน น้อยกว่า 3 คน คิดเป็นร้อยละ 43.8 มีขนาดพื้นที่ได้รับการจัดสรรน้ำชลประทานน้อยกว่า 4 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 44.5 ลักษณะการถือครองที่ดิน คือ เกษตรกรเป็นเจ้าของที่ดินเอง คิดเป็นร้อยละ 63.3 มีขนาดพื้นที่เพาะปลูกระหว่าง 4-5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 40.6 ระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำต่ำกว่า 500 เมตร คิดเป็นร้อยละ 84.4 ชนิดพืชที่ปลูก คือ ข้าวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 84.4 มีรายได้จากอาชีพหลัก (โดยไม่ได้หักค่าใช้จ่าย) น้อยกว่า 32,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 75.0 มีรายได้จากอาชีพรองระหว่าง 8,000-28,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 54.2 ไม่มีภาระหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 82.0 (ตารางที่ 3)

3. สถานภาพสังคมของเกษตรกร

การศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งใดๆ ทางสังคม คิดเป็นร้อยละ 57.0 ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มอื่นนอกจากกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน คิดเป็นร้อยละ 95.3 เคยติดต่อเจ้าหน้าที่ คิดเป็นร้อยละ 81.20 จำนวนครั้งในการติดต่อเจ้าหน้าที่น้อยกว่า 3 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 37.5 เคยได้รับการฝึกอบรม คิดเป็นร้อยละ 68.8 จำนวนครั้งที่ได้รับการฝึกอบรมระหว่าง 2-3 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 38.6 เคยได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการปลูกพืชให้เหมาะสมกับการใช้น้ำ

คิดเป็นร้อยละ 70.3 จำนวนครั้งได้รับการส่งเสริมจำนวน 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 40.0 ได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำชุมชนหรือหอกระจายข่าว คิดเป็นร้อยละ 73.5 (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำแนกตามสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคม

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
สถานภาพทั่วไป		
เพศ		
- ชาย	86	67.2
- หญิง	42	32.8
อายุ		
- ต่ำกว่า 45 ปี	68	53.2
- 46-55 ปี	35	27.3
- มากกว่า 55 ปี	25	19.5
ระดับการศึกษา		
- ประถมศึกษา	64	50.0
- มัธยมศึกษาตอนต้น	40	31.2
- สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น	24	18.8
อาชีพหลัก		
- รับราชการ	23	17.97
- ทำนา	95	74.23
- ทำสวน	10	7.80
อาชีพรอง		
- ทำการเกษตร	24	25.5
- ทำธุรกิจส่วนตัว (ค้าขายทั่วไป)	10	10.7
- รับจ้างทั่วไป	60	63.8
ประสบการณ์ด้านชลประทาน		
- ไม่มีประสบการณ์	75	58.6
- 1-3 ปี	28	21.9
- มากกว่า 3 ปี	25	19.5

ตารางที่ 3 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ขนาดพื้นที่ถือครอง		
- น้อยกว่า 3 ไร่	41	32.0
- 3-4 ไร่	54	42.2
- มากกว่า 4 ไร่	33	25.8
ระยะจากพื้นที่เกษตรถึงคลองส่งน้ำ		
- น้อยกว่า 500 เมตร	108	84.4
- 500-1,000 เมตร	20	15.6
- มากกว่า 5 ไร่	40	31.1
- ญาติพี่น้อง	24	43.5
- กองทุนบ้าน	16	30.4
- ธนาคารส่งเสริมกสิกรรม	6	26.1
สถานภาพทางสังคม		
สภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม		
- ไม่มีตำแหน่ง	73	57.0
- ผู้ใหญ่บ้าน (นายบ้าน)	11	8.6
- ดำรงบ้าน (ปกส บ้าน)	13	10.2
- กลุ่มแม่บ้าน (สมาคมแม่บ้าน)	9	7.0
- กลุ่มแนวร่วมบ้าน	5	3.9
- กลุ่มชาวหนุ่มบ้าน	2	1.6
- ทหารบ้าน (กองหลอนบ้าน)	7	5.5
- หัวหน้ากลุ่มเกษตรกร	8	6.3
การเป็นสมาชิกและกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ		
- ไม่เป็น	3	2.3
- กรรมการผู้ใช้น้ำ	10	7.8
- สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ	115	89.8
การเป็นสมาชิกกลุ่มอื่นที่นอกจากกลุ่มผู้ใช้น้ำ		
- ไม่ได้เป็น	122	95.3
- เป็น	6	4.7
เคยติดต่อเจ้าหน้าที่		
- เคย	104	81.2
- ไม่เคย	24	18.8

ตารางที่ 3 (ต่อ)

รายการ	จำนวน		ร้อยละ			
สถานภาพทางสังคม						
จำนวนครั้งในการติดต่อเจ้าหน้าที่						
- น้อยกว่า 3 ครั้ง	48		45.7			
- 3-5 ครั้ง	32		30.5			
- มากกว่า 5 ครั้ง	24		23.8			
เคยได้รับการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่						
- เคย	88		68.8			
- ไม่เคย	40		31.3			
จำนวนครั้งที่ได้รับการฝึกอบรม						
- น้อยกว่า 2 ครั้ง	31		35.2			
- 2-3 ครั้ง	34		38.6			
- มากกว่า 3 ครั้ง	23		26.2			
ได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่						
- เคย	90		70.3			
- ไม่เคย	38		29.7			
จำนวนครั้งที่ได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่						
- 1 ครั้ง	24		26.7			
- 2 ครั้ง	36		40.0			
- มากกว่า 2 ครั้ง	30		33.3			
จำนวนครั้งที่ได้รับข้อมูลข่าวสารในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมา						
	ไม่เคยได้รับ		1-5 ครั้ง		มากกว่า 5 ครั้ง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
- เพื่อนบ้าน	48	37.5	58	45.3	22	17.3
- ผู้นำชุมชนหรือหอกระจายข่าว	19	14.8	94	73.5	15	11.7
- กลุ่มเพื่อนเกษตรกร	22	17.2	61	47.7	45	35.1
- เจ้าหน้าที่โครงการ	56	43.8	60	46.9	12	9.4
- สื่อสารต่างๆ (วิทยุ แผ่นพับ.....)	54	42.2	39	30.5	35	27.3

ส่วนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

การศึกษากลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทาน โดยภาพรวมทั้งหมด พบว่า มีรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทานอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 57.2 ซึ่งแบ่งออก 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 สิ่งจำเป็นที่เกษตรกรต้องรู้ในการจัดการน้ำชลประทาน พบว่า ภาพรวมทั้งหมดอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจว่า บุคคลหรือหมู่คณะทำการขุดเจาะลูกตองจะถูกปฏิบัติวินัย (ครั้งที่ 1 ซ่อมแซมคินและเสียด่าปรับ ครั้งที่ 2 กล่าวเตือนและเสียด่าปรับ 2 เท่าของครั้งที่ 1 ครั้งที่ 3 ดำเนินคดี) และบุคคลใดที่ใช้สารเคมีเพื่อป้องกันศัตรูพืชที่ขาดควารับผิดชอบจะต้องถูกเรียกมากล่าวเตือน โดยผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้ากลุ่มเกษตรกรเป็นคนดำเนินการ คิดเป็นร้อยละ 68.7 (ตารางที่ 4)

ตอนที่ 2 สิ่งที่เกษตรกรควรรู้ในการจัดการน้ำชลประทาน พบว่า โดยส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งส่วนมากเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจว่า งานชลประทานมีส่วนช่วยทำให้เกษตรกรมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอ มีความรู้ความเข้าใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 85.2 รองลงมา คือ การจัดการน้ำชลประทานเป็นการเปิดน้ำจากแหล่งน้ำเข้าสู่ระบบ ส่งน้ำเพื่อไหลไปยังพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกร มีความรู้ความเข้าใจระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 74.2 และน้อยที่สุด คือ การรวมกันตั้งกลุ่มบริหารการใช้น้ำทำให้มีสมาชิกผู้ใช้น้ำเกิดความสามัคคี คิดเป็นร้อยละ 23.4 (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำแนกตามความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทาน

ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ	ระดับความรู้ความเข้าใจ
ตอนที่ 1 สิ่งที่เกษตรกรจำเป็นต้องรู้ในการจัดการน้ำชลประทาน			
1. แต่ละฤดูผลิตจะต้องตรวจสอบและซ่อมแซมระบบชลประทานให้ดีเสียก่อน จึงสามารถดำเนินการส่งน้ำได้	77	60.2	ปานกลาง
2. แต่ละฤดูผลิตกลุ่มผู้ใช้น้ำแต่ละกลุ่มจะต้องร่วมประชุมและเป็นเอกภาพกันในการสร้างตารางส่งน้ำตามความเหมาะสมและสมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตามตารางส่งน้ำอย่างเข้มงวด	85	66.4	ปานกลาง
3. การส่งน้ำสู่แปลงเพาะปลูกต้องเริ่มจากท้ายคลองหาต้นคลองตามลำดับ กรณีฝ้าฝืนจะต้องถูกปรับ (ครั้งที่ 1 กล่าวเตือนและเสียค่าปรับ ครั้งที่ 2 เสียค่าปรับ 2 เท่าของครั้งที่ 1 ครั้งที่ 3 ไม่ส่งน้ำให้และตัดออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ)	79	61.7	ปานกลาง
4. บุคคลหรือหมู่คณะทำการขุดเจาะคลองจะถูกปรับวินัย (ครั้งที่ 1 ซ่อมแซมคืนและเสียค่าปรับ ครั้งที่ 2 กล่าวเตือนและเสียค่าปรับ 2 เท่าของครั้งที่ 1 ครั้งที่ 3 ดำเนินคดี)	87	68.7	ปานกลาง
5. การส่งน้ำจะต้องมีความรับผิดชอบ ถ้าทำให้น้ำเอ่อล้นสันคลองและก่อให้เกิดความเสียหายต่อคลอง กลุ่มเกษตรกรจะต้องได้ซ่อมแซมคืน ถ้าหากทำผิดอีกครึ่งจะถูกปรับร้อยละ 20 ของมูลค่าเสียหายพร้อมทั้งซ่อมแซมคืน	75	58.6	ปานกลาง
6. การนำวัว ควายหรือรถไถนาเดินตามลง/ข้ามคลอง โดยไม่ได้รับอนุญาต ถ้าละเมิดจะถูกปรับ (ครั้งที่ 1 กล่าวเตือนและซ่อมแซมคืน ครั้งที่ 2 เสียค่าปรับ 2 เท่า ของครั้งที่ 1 และซ่อมแซมคืน ครั้งที่ 3 เสียค่าปรับและดำเนินคดี)	75	58.6	ปานกลาง
7. การนำรถบรรทุกที่มีน้ำหนักมากกว่า 5 ตันวิ่งบนสันคลองถ้ามีการฝ่าฝืน ผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้ากลุ่มเกษตรกรจะเป็นผู้ดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิด โดยให้ซ่อมแซมส่วนที่เสียหายและทำการปรับ	85	66.4	ปานกลาง
8. การขุดบ่อเลี้ยงปลาในรัศมี 50 เมตร ห่างจากคลอง โดยไม่ได้รับอนุญาต ถ้าหากละเมิดและก่อให้เกิดความเสียหายจะถูกปรับ 20% ของมูลค่าเสียหายพร้อมทั้งซ่อมแซมคืน	84	65.6	ปานกลาง
9. อาคารรับน้ำเข้านา (Farm turn out) ของเกษตรกรแต่ละรายจะต้องมีบานประตู ถ้าไม่มีบานประตูจะไม่มีสิทธิ์ในการรับน้ำ	86	67.2	ปานกลาง

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ	ระดับความรู้ความเข้าใจ
10. การสร้างสิ่งกีดขวางกันคลองและทางน้ำและทิ้งเศษวัสดุ ขยะต่างๆ ลงในคลองถ้าละเมิดจะถูกปรับ	82	64.1	ปานกลาง
11. เจ้าของที่ดินบุคคลใดปล่อยให้พื้นที่ว่างเปล่าโดยไม่ทำการผลิตจะต้องเสียค่าน้ำตามปกติและเสียค่าปรับเพิ่มอีก 600,000 กีบ/การเพาะปลูก	83	64.8	ปานกลาง
12. เกษตรกรแต่ละรายจะต้องจ่ายค่าบริการส่งน้ำอย่างเสมอ ภาพ	79	61.7	ปานกลาง
13. สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำที่ไม่เข้าร่วมกระบวนการทำความสะอาดคลองจะถูก ปรับ 30,000 กีบ/วัน	80	62.5	ปานกลาง
14. บุคคลใดที่ใช้สารเคมีเพื่อป้องกันศัตรูพืชที่ขาดความรับผิดชอบจะต้องถูกเรียกมากว่าเดือน โดยผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นคนดำเนินการ	87	68.0	ปานกลาง
15. หลังจากสำเร็จการผลิตเกษตรกรแต่ละรายจะต้องจ่ายค่าน้ำชลประทานให้แก่กลุ่มภายในกำหนด 30 วัน	82	64.1	ปานกลาง
ตอนที่ 2 สิ่งที่เกษตรกรควรรู้ในการจัดการน้ำชลประทาน			
1. งานชลประทานมีส่วนช่วยทำให้เกษตรกรมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอ	109	85.2	มาก
2. การจัดการน้ำชลประทานเป็นการเปิดน้ำจากแหล่งน้ำเข้าสู่ระบบส่งน้ำเพื่อไหลไปยังพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกร	95	74.2	มาก
3. งานด้านการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรไม่จำเป็นต้องประสานงานกันหลายฝ่าย	83	64.8	ปานกลาง
4. การใช้น้ำเพื่อการเกษตรสามารถควบคุมจัดการให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัดได้	32	25.0	น้อย
5. การขุดลอกคูคลองส่งน้ำเป็นวิธีการจัดการน้ำวิธีหนึ่ง	48	37.5	น้อย
6. การปลูกพืชที่มีอายุการเก็บเกี่ยวสั้นจะช่วยลดปริมาณการใช้น้ำ	82	64.1	ปานกลาง
7. การใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างประหยัดตามความจำเป็นช่วยให้เกษตรกรมีน้ำใช้ตลอดฤดูการเพาะปลูก	90	70.3	ปานกลาง
8. การขุดเจาะน้ำบาดาลขึ้นมาใช้ช่วยแก้ไขปัญหการขาดแคลนน้ำได้ชั่วคราวเท่านั้น	72	56.3	ปานกลาง
9. หน้าที่ในการจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรเป็นหน้าที่ของรัฐบาลเพียงอย่างเดียว	46	35.9	น้อย

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ข้อความ	จำนวน	ร้อยละ	ระดับความรู้ความเข้าใจ
10. วิธีการจัดการน้ำชลประทาน คือ ทำได้โดยการปลูกข้าวเพียง 1 ครั้งในรอบปี	43	33.6	น้อย
11. การจัดการชลประทานเพื่อการเกษตรไม่จำเป็นต้องมีกลุ่มผู้ใช้น้ำหรือสมาคมผู้ใช้น้ำในการจัดการน้ำ	36	28.1	น้อย
12. การจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรถ้าให้ได้ผลดีจำเป็นต้องกำหนด วัน เวลาในการส่งน้ำในฤดูนาปีและนาปรังไว้อย่างเหมาะสม	68	53.1	ปานกลาง
13. การรวมกันตั้งกลุ่มบริหารการใช้น้ำทำให้สมาชิกผู้ใช้น้ำเกิดความสามัคคี	30	23.4	น้อย
14. การมีกลุ่มผู้บริหารการใช้น้ำขึ้นมาทำให้สมาชิกผู้ใช้น้ำได้เรียนรู้หลักและวิธีการปฏิบัติงานกลุ่มร่วมกัน	62	48.4	น้อย
รวมทั้งหมด	73	57.2	ปานกลาง

ส่วนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

การศึกษากลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานกับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานในครั้งนี้ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำชลประทาน การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทานและการมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน โดยจำแนกระดับการมีส่วนร่วมต่างๆ ตามค่าร้อยละและเฉลี่ยที่ได้จากการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวางแผนการใช้น้ำชลประทาน

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมวางแผนการใช้น้ำชลประทานของเกษตรกร ในภาพรวมทั้งหมดพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยรวม 2.13 ซึ่งการมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมการใช้น้ำชลประทานให้ไปตามแผนการใช้น้ำ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 2.23 รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมในท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ย 2.22 และการมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำชลประทานที่เกิดขึ้นในพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด 2.05 เมื่อเรียงลำดับแต่ละกิจกรรมการมีส่วนร่วมจากระดับมากหาระดับน้อย โดยจำแนกตามค่าร้อยละ พบว่า ในกลุ่มการมีส่วนร่วมในระดับมาก ได้แก่ การกำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบการใช้น้ำชลประทานมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 43.8 การประชุมปรึกษาหารือในการกำหนดแผนการใช้น้ำชลประทานร่วมกับเจ้าหน้าที่ คิดเป็นร้อยละ 40.6 การวางแผนปลูกพืชให้เหมาะสมกับการใช้น้ำ ซึ่งสามารถช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องการใช้น้ำและร่วมกับเจ้าหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำชลประทานที่เกิดขึ้นในพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 36.7 สำหรับกลุ่มการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานในเขตพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 69.5 การวางแผนกิจกรรมการใช้น้ำชลประทานให้ไปตามแผนการใช้น้ำ คิดเป็นร้อยละ 46.1 การตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 43.8 และการวางแผนกิจกรรมไถ่ล้างหน้า คิดเป็นร้อยละ 40.6 (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำแนกตามระดับการมีส่วนร่วม ในการวางแผนการใช้น้ำชลประทาน

ลักษณะกิจกรรม	การมีส่วนร่วม			ค่าเฉลี่ย	ระดับ
	มาก	ปานกลาง	น้อย		
	(คน) (%)	(คน) (%)	(คน) (%)		
1. การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานในเขตพื้นที่	24 (18.8)	89 (69.5)	15 (11.7)	2.07	ปานกลาง
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมการใช้น้ำชลประทานให้ไปตามแผนการใช้น้ำ	49 (38.3)	59 (46.1)	20 (15.6)	2.23	ปานกลาง
3. การมีส่วนร่วมในการประชุมปรึกษาหารือเพื่อกำหนดแผนการใช้น้ำชลประทานร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการชลประทาน	52 (40.6)	46 (35.9)	30 (23.4)	2.17	ปานกลาง
4. การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบการใช้น้ำชลประทาน	56 (43.8)	37 (28.9)	35 (27.3)	2.16	ปานกลาง
5. การมีส่วนร่วมในการวางแผนปลูกพืชให้เหมาะสมกับการใช้น้ำ ซึ่งสามารถช่วยแก้ไขปัญหาระบบการใช้น้ำ	47 (36.7)	47 (36.7)	34 (26.6)	2.10	ปานกลาง
6. การมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำชลประทานที่เกิดขึ้นในพื้นที่	47 (36.7)	40 (31.3)	41 (32.0)	2.05	ปานกลาง
7. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมในท้องถิ่น	50 (39.1)	56 (43.8)	22 (17.2)	2.22	ปานกลาง
8. การมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมไว้ล่วงหน้า	43 (33.6)	52 (40.6)	33 (25.8)	2.08	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม				2.13	ปานกลาง

2. ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการได้รับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทานของเกษตรกร โดยภาพรวมทั้งหมด พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม 2.52 ซึ่งการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรจากคลองชลประทาน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 2.84 รองลงมา คือ การให้ความร่วมมือปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อตกลงของการใช้น้ำอย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ย 2.55 และการให้ความร่วมมือในการใช้น้ำไม่ให้เกิดปริมาณตามที่ตกลงกันทำให้ไม่เกิดการทะเลาะวิวาทและการขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำ มีค่าน้อยที่สุด 2.37 เมื่อเรียงลำดับแต่ละกิจกรรมการมีส่วนร่วมจากระดับมากหาระดับน้อยโดยจำแนกตามค่าร้อยละ พบว่า ทั้งหมดทุกกลุ่มการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรจากคลองชลประทาน คิดเป็นร้อยละ 87.5 การให้ความร่วมมือปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อตกลงของการใช้น้ำอย่างสม่ำเสมอ คิดเป็นร้อยละ 60.9 การมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทานประจำฤดูกาลอย่างเพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 53.9 การได้รับผลประโยชน์อย่างสูงสุดจากการปฏิบัติตามคำแนะนำที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทานจากเจ้าหน้าที่ คิดเป็นร้อยละ 52.3 การมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดการระบบชลประทาน ซึ่งมีการจัดสรรน้ำตามรอบเวรการใช้น้ำ คิดเป็นร้อยละ 49.2 และให้ความร่วมมือในการใช้น้ำไม่ให้เกิดปริมาณตามที่ตกลงกันทำให้ไม่เกิดการทะเลาะวิวาทและการขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำ คิดเป็นร้อยละ 46.9 (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำแนกระดับการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน

ลักษณะกิจกรรม	การมีส่วนร่วม			ค่าเฉลี่ย	ระดับ
	มาก	ปานกลาง	น้อย		
	(คน) (%)	(คน) (%)	(คน) (%)		
1. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทานประจำฤดูกาลอย่างเพียงพอ	69 (53.9)	55 (43.0)	4 (3.1)	2.51	มาก
2. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดการระบบชลประทานซึ่งมีการจัดสรรน้ำตามรอบเวรการใช้น้ำ	63 (49.2)	57 (44.5)	8 (6.3)	2.43	มาก
3. การมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในการใช้น้ำไม่ให้เกิดปริมาณตามที่ตกลงกันทำให้ไม่เกิดการทะเลาะวิวาทและการขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำ	60 (46.9)	55 (43.0)	13 (10.2)	2.37	มาก
4. การมีส่วนร่วมใช้น้ำเพื่อการเกษตรจากคลองชลประทาน	112 (87.5)	11 (8.6)	5 (3.9)	2.84	มาก
5. การให้ความร่วมมือปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อตกลงของการใช้น้ำอย่างสม่ำเสมอ	78 (60.9)	43 (33.6)	7 (5.5)	2.55	มาก
6. การได้รับผลประโยชน์อย่างสูงสุดจากการปฏิบัติตามคำแนะนำที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทานจากเจ้าหน้าที่	67 (52.3)	49 (38.3)	12 (9.4)	2.43	มาก
เฉลี่ยรวม				2.52	มาก

3. ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานของเกษตรกร โดยภาพรวมทั้งหมด พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยรวม 2.11 ซึ่งการมีส่วนร่วม และปฏิบัติตามกฎระเบียบเกี่ยวกับการบำรุงรักษาคลองชลประทาน ที่กลุ่มผู้ใช้น้ำจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 2.20 รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในการแบ่งงานกันกับเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อทำการบำรุงรักษาอาคารชลประทาน โดยการนัดหมายกับกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำอย่างพร้อมเพียงกัน มีค่าเฉลี่ย 2.17 และการมีส่วนร่วมในการบริจาควัสดุอุปกรณ์ในการขุดลอกคูคลอง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด 1.87 เมื่อเรียงลำดับแต่ละกิจกรรมในการมีส่วนร่วมจากระดับมากที่สุดหรือน้อย โดยจำแนกตามคำร้อยละ พบว่า ในกลุ่มการมีส่วนร่วมที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการแบ่งงานกันกับเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อทำการบำรุงรักษาอาคารชลประทาน โดยการนัดหมายกับกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำอย่างพร้อมเพียงกันและการมีส่วนร่วมและปฏิบัติตามกฎระเบียบเกี่ยวกับการบำรุงรักษาคลองชลประทานที่กลุ่มผู้ใช้น้ำจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ คิดเป็นร้อยละ 44.5 การได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือมาตรการในการใช้น้ำ คิดเป็นร้อยละ 43.0 การมีส่วนร่วมช่วยเหลือด้านแรงงานในการขุดลอกคูคลอง และการมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาและตรวจสอบสภาพคูส่งน้ำให้สามารถใช้งานได้โดยไม่เป็นอุปสรรค คิดเป็นร้อยละ 41.4 การมีส่วนร่วมในการจัดเวรยามเพื่อตรวจตราดูแลคลองส่งน้ำและเหมืองฝายเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ 39.1 สำหรับกลุ่มการมีส่วนร่วมที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการบริจาคเงินในการขุดลอกคูคลองส่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 56.3 และการมีส่วนร่วมในการบริจาควัสดุอุปกรณ์ในการขุดลอกคูคลอง คิดเป็นร้อยละ 39.8 (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำแนกตามระดับการมีส่วนร่วม ในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน

ลักษณะ	การมีส่วนร่วม			ค่าเฉลี่ย	ระดับ
	มาก	ปานกลาง	น้อย		
	(คน) (%)	(คน) (%)	(คน) (%)		
1. การมีส่วนร่วมในการบริจาคเงินในการขุดลอกคูคลองส่งน้ำ	38 (29.7)	72 (56.3)	18 (14.1)	2.16	ปานกลาง
2. การมีส่วนร่วมในการบริจาควัสดุอุปกรณ์ในการขุดลอกคูคลอง	30 (23.5)	51 (39.8)	47 (36.7)	1.87	ปานกลาง
3. การมีส่วนร่วมช่วยเหลือด้านแรงงานในการขุดลอกคูคลอง	53 (41.4)	41 (32.0)	34 (46.6)	2.15	ปานกลาง
4. การได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือมาตรการในการใช้น้ำ	55 (43.0)	36 (28.1)	37 (28.9)	2.14	ปานกลาง
5. การมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาและตรวจสอบสภาพคูส่งน้ำให้สามารถใช้งานได้โดยไม่เป็นอุปสรรค	53 (41.4)	39 (30.5)	46 (28.1)	2.13	ปานกลาง
6. การมีส่วนร่วมในการแบ่งงานกันกับเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อทำการบำรุงรักษาอาคารชลประทาน โดยการนัดหมายกับกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำอย่างพร้อมเพรียงกัน	57 (44.5)	36 (28.2)	35 (27.3)	2.17	ปานกลาง
7. การมีส่วนร่วมในการจัดเวรยามเพื่อตรวจตราดูแลคลองส่งน้ำและเหมืองฝายเป็นประจำ	50 (39.1)	41 (32.0)	37 (28.9)	2.10	ปานกลาง
8. การมีส่วนร่วมและปฏิบัติตามกฎระเบียบเกี่ยวกับการบำรุงรักษาคลองชลประทานที่กลุ่มผู้ใช้น้ำจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ	57 (44.5)	39 (30.5)	32 (25.0)	2.20	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม				2.11	ปานกลาง

4. ภาพรวมระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

ผลการศึกษา พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในภาพรวมของเกษตรกรทั้งหมด พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยรวม 2.25 โดยการมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทานอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 2.52 รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำชลประทานอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.13 และการมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด 2.11 (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ยในภาพรวมระดับการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	ค่าเฉลี่ย	ระดับการมีส่วนร่วม
วางแผนการใช้น้ำชลประทาน	2.13	ปานกลาง
รับผลประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน	2.52	มาก
ดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน	2.11	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม	2.25	ปานกลาง

ส่วนที่ 4 ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

ปัจจัยต่างๆ ที่นำมาพิจารณา คือ สถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งรายละเอียดของปัจจัยในแต่ละด้านได้อธิบายไว้แล้วในส่วนของกรอบแนวคิดในการศึกษา สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ เพศ อาชีพหลัก จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือน ขนาดพื้นที่ที่ได้รับน้ำชลประทาน ภาระหนี้สินและการได้รับข้อมูลข่าวสาร ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ อายุ ประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทานและสถานภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 ปัจจัยต่างๆ ที่มีและไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานทั้ง 3 ส่วน

ปัจจัยต่างๆ	ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม
ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ส่วน	
- เพศ	มี*
- อาชีพหลัก	มี*
- จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือน	มี*
- ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน	มี*
- ภาระหนี้สินของเกษตรกร	มี*
- การได้รับข้อมูลข่าวสาร	มี*
ปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ส่วน	
- อายุ	ไม่มี
- ประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทาน	ไม่มี
- สถานภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม	ไม่มี

* พิจารณาจากค่าสถิติ Chi-Square ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

1. ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวางแผนการใช้น้ำชลประทาน

จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยต่างๆ ที่อยู่ในสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำชลประทาน ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือน ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน ระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำ ภาระหนี้สิน การได้รับข้อมูลข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทาน (ตารางที่ 10 และตารางผนวกที่ 1 3 4 7 8 10 12 14 และ 17)

ส่วนอายุ อาชีพรอง ประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทานชลประทาน ลักษณะการถือครองที่ดิน รายได้ (โดยไม่หักค่าใช้จ่าย) สภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม การติดต่อเจ้าหน้าที่และได้รับการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ของเกษตรกร พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำชลประทาน (ตารางที่ 10 และตารางผนวกที่ 2 5 6 9 11 13 15 และ 16)

ตารางที่ 10 ปัจจัยต่างๆ ที่มีและไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวางแผน
การใช้น้ำชลประทาน

ปัจจัยต่างๆ	ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม
สถานภาพทั่วไป	
- เพศ	มี*
- อายุ	ไม่มี
- ระดับการศึกษา	มี*
- อาชีพหลัก	มี*
- อาชีพรอง	ไม่มี
- ประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทาน	ไม่มี
สถานภาพทางเศรษฐกิจ	
- จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือน	มี*
- ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน	มี*
- ลักษณะการถือครองที่ดิน	ไม่มี
- ระยะห่างจากพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำ	มี*
- รายได้ของครัวเรือนของเกษตรกร (โดยไม่ได้หักค่าใช้จ่าย)	ไม่มี
- ภาระหนี้สินในปัจจุบันของเกษตรกร	มี*
สถานภาพทางสังคม	
- สภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม	ไม่มี
- การได้รับข้อมูลข่าวสาร	มี*
- การติดต่อเจ้าหน้าที่	ไม่มี
- การได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกพืชให้เหมาะสมกับการใช้น้ำ	ไม่มี
- ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน	มี*

* พิจารณาจากค่าสถิติ Chi-Square ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

2. ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการได้รับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน

การศึกษา พบว่า ปัจจัยต่างๆ ที่อยู่ในสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน ได้แก่ เพศ อาชีพหลัก อาชีพรอง จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือน ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน รายได้ (โดยไม่หักค่าใช้จ่าย) ภาระหนี้สินและการได้รับข้อมูลข่าวสาร (ตารางที่ 11 และตารางผนวกที่ 1 4 5 7 8 11 12 14)

ส่วนอายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทาน ลักษณะการถือครองที่ดิน ระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำ สภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม การติดต่อเจ้าหน้าที่ ได้รับการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่และความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทาน พบว่า ไม่มี ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน (ตารางที่ 11 และตารางผนวกที่ 2 3 6 9 10 13 15 16 17)

ตารางที่ 11 ปัจจัยต่างๆ ที่มีและไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดสรร
น้ำชลประทาน

ปัจจัยต่างๆ	ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม
สถานภาพทั่วไป	
- เพศ	มี*
- อายุ	ไม่มี
- ระดับการศึกษา	ไม่มี
- อาชีพหลัก	มี*
- อาชีพรอง	มี*
- ประสบการณ์ในการจัดการน้ำชลประทาน	ไม่มี
สถานภาพทางเศรษฐกิจ	
- จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือน	มี*
- ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน	มี*
- ลักษณะการถือครองที่ดิน	ไม่มี
- ระยะห่างจากพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำ	ไม่มี
- รายได้ของครัวเรือนของเกษตรกร (โดยไม่ได้หักค่าใช้จ่าย)	มี*
- ภาระหนี้สินในปัจจุบันของเกษตรกร	มี*
สถานภาพทางสังคม	
- สภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม	ไม่มี
- การได้รับข้อมูลข่าวสาร	มี*
- การติดต่อเจ้าหน้าที่	ไม่มี
- การได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกพืชให้เหมาะสมกับการใช้น้ำ	ไม่มี
- ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน	ไม่มี

* พิจารณาจากค่าสถิติ Chi-Square ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

3. ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน

จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยต่างๆ ที่อยู่ในสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบน้ำชลประทาน ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานในครัวเรือน ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน ลักษณะการถือครองที่ดิน รายได้ (โดยไม่หักค่าใช้จ่าย) ภาระหนี้สิน การได้รับข้อมูลข่าวสาร การติดต่อเจ้าหน้าที่ ได้รับความฝึกอบรม ความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทาน (ตารางที่ 12 และตารางผนวกที่ 1 3 4 7 8 9 11 12 14 15 16 17)

ส่วนอายุ อาชีพรอง ประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทานชลประทาน ระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำ และสภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน (ตารางที่ 12 และตารางผนวกที่ 2 5 6 10 13)

ตารางที่ 12 ปัจจัยต่างๆ ที่มีและไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน

ปัจจัยต่างๆ	ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม
สถานภาพทั่วไป	
- เพศ	มี*
- อายุ	ไม่มี
- ระดับการศึกษา	มี*
- อาชีพหลัก	มี*
- อาชีพรอง	ไม่มี
- ประสบการณ์ด้านชลประทาน	ไม่มี
สถานภาพทางด้านเศรษฐกิจ	
- จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือน	มี*
- ขนาดพื้นที่รับการจัดสรรน้ำชลประทาน	มี*
- ลักษณะการถือครองที่ดิน	มี*
- ระยะห่างจากพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำ	ไม่มี
- รายได้ของครัวเรือนของเกษตรกร (โดยไม่ได้หักค่าใช้จ่าย)	มี*
- ภาระหนี้สินในปัจจุบันของเกษตรกร	มี*
สถานภาพทางด้านสังคม	
- สภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม	ไม่มี
- การได้รับข้อมูลข่าวสาร	มี*
- การติดต่อเจ้าหน้าที่	มี*
- การได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกพืชให้เหมาะสมกับการใช้น้ำ	มี*
- ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน	มี*

* พิจารณาจากค่าสถิติ Chi-Square ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ส่วนที่ 5 ปัญหาและอุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

1. ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกร

จากการศึกษา พบว่า ปัญหาเกี่ยวกับการจัดระบบส่งน้ำโดยส่วนใหญ่ คือ ปริมาณน้ำไม่เพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 55.50 รองลงมา คือ ระบบจ่ายน้ำไม่ดี คิดเป็นร้อยละ 23.40 และอื่นๆ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 21.10 (ตารางที่ 13)

จากการศึกษา พบว่า ปัญหาเกี่ยวกับการเกษตรโดยส่วนใหญ่ คือ ศัตรูพืชมาก คิดเป็นร้อยละ 73.94 รองลงมา คือ การจัดระบบการส่งน้ำในปัจจุบันปริมาณน้ำไม่เพียงพอกับความต้องการ คิดเป็นร้อยละ 55.50 และเจ้าหน้าที่กับเกษตรกรควรร่วมมือกันให้มากกว่าเดิม คิดเป็นร้อยละ 25.02 (ตารางที่ 13)

จากการศึกษา พบว่า ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่โดยส่วนใหญ่ คือ เจ้าหน้าที่ไม่ค่อยลงมาชี้แนะเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 48.32 รองลงมา คือ เจ้าหน้าที่เจ้าหน้าที่กับกลุ่มเกษตรกรควรร่วมมือกันให้มากกว่าเดิม คิดเป็นร้อยละ 36.22 และน้อยที่สุด คือ เจ้าหน้าที่ทำได้ดีแล้ว 15.46 (ตารางที่ 13)

2. ความเห็นของเกษตรกร

จากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการจัดรอบเวรการส่งน้ำ โดยส่วนใหญ่ พบว่า ควรมีการปรับปรุงระบบการส่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 52.00 รองลงมา คือ ระบบการส่งน้ำมีความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 34.40 และน้อยที่สุด คือ ควรปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพดีมากกว่านี้ คิดเป็นร้อยละ 13.60 (ตารางที่ 13)

3. ข้อเสนอแนะของเกษตรกร

จากการศึกษา พบว่า ข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทาน โดยส่วนใหญ่ควรเพิ่มจำนวนครั้งในการส่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 36.40 รองลงมา คือ ควรมีการปรับปรุงระบบการปิด-เปิดน้ำ คิดเป็นร้อยละ 24.12 และน้อยที่สุด คือ การแบ่งปันน้ำยังไม่เพียงพอกับความต้องการคิดเป็นร้อยละ 17.84 (ตารางที่ 13)

จากการศึกษา พบว่า ข้อเสนอแนะทั่วไปของเกษตรกร โดยส่วนใหญ่อยากได้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำสำหรับการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 38.80 รองลงมา คือ อยากได้แนวพันธุ์ข้าวใหม่ที่ดี คิดเป็นร้อยละ 26.502 และน้อยที่สุด คือ ควรมีการแจกแผ่นพับสำหรับเทคนิคการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 1.40 (ตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 ปัญหาและอุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ปัญหาและอุปสรรค		
เกี่ยวกับการจัดระบบการส่งน้ำ		
- ปริมาณน้ำไม่เพียงพอ	71	55.50
- ระบบจ่ายน้ำไม่ดี	30	23.40
- อื่นๆ	27	21.10
เกี่ยวกับการเกษตร		
- ศัตรูพืช	96	73.94
- ดินไม่ดี	10	7.70
- ต้นทุนการเกษตรสูง	22	17.56
- คลองส่งน้ำไกลได้รับน้ำช้า	1	0.80
เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่		
- ไม่ค่อยลงมาชี้แนะ	36	48.32
- ทำได้ดีแล้ว	7	15.46
- เจ้าหน้าที่กับกลุ่มเกษตรกรควรร่วมมือกันมากกว่าเดิม	32	36.22
ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการจัดรอบเวรการส่งน้ำ		
- มีประสิทธิภาพดี	17	13.60
- ควรมีการปรับปรุง	66	52.00
- มีความเหมาะสม	45	34.40
ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทาน		
- การแบ่งปันน้ำยังไม่เพียงพอกับความต้องการ	20	17.84
- ควรมีการปรับปรุงระบบการปิด-เปิดน้ำ	34	24.12
- ควรเพิ่มจำนวนครั้งในการส่งน้ำ	51	36.40
- ควรมีการทำความสะอาดคลองส่งน้ำที่เป็นอยู่	23	21.64

ส่วนที่ 6 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมระหว่างสถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรกับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานที่ประกอบด้วยการวางแผนการใช้น้ำ การรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำและการดูแลบำรุงรักษาระบบน้ำชลประทาน ซึ่งสามารถอภิปรายผลเปรียบเทียบกับการศึกษาอื่นๆ ได้ดังนี้

การศึกษาปัจจัยในด้านเพศที่ต่างกัน พบว่า มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ กิจกรรมต่างๆ ในการมีส่วนร่วมต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานจะเกี่ยวข้องกับเพศเป็นส่วนใหญ่และยังเป็นกิจกรรมเพื่อการประกอบอาชีพเป็นหน้าที่ของเพศชายเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วริศรา เนียมนง (2546) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตโครงการชลประทานจันทบุรี กรณีศึกษากลุ่มผู้ใช้น้ำคลองวังตโนด จังหวัดจันทบุรี พบว่า เพศมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตโครงการชลประทาน

การศึกษาปัจจัยในด้านอาชีพหลักที่ต่างกัน พบว่า มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การทำนาเป็นอาชีพเกษตรกรรมจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการใช้น้ำในปริมาณที่มาก เพราะฉะนั้น เกษตรกรจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการน้ำแบบรวมกลุ่มเพื่อที่จะได้รับการจัดสรรน้ำได้อย่างเพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปกรณ์ ปริยากร (2520 อ้างใน วริศรา เนียมนง, 2546) ที่ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของคนไทยเชื้อสายจีน ต่อกับโครงการตำรวจชุมชนสัมพันธ์ กรณีศึกษาชุมชนชาวจีนในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร พบว่า อายุ อาชีพ ลักษณะที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ตำรวจประสพการณ์ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม การทราบปัญหาอาชญากรรมในพื้นที่ที่ตนคิดต่อการปฏิบัติงานการยอมรับผู้นำชุมชนและความเข้าใจต่อโครงการมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม

การศึกษาปัจจัยในด้านจำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานในครัวเรือนที่ต่างกัน พบว่า มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ทั้งนี้เนื่องอาจเป็นเพราะ คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีสมาชิกในครัวเรือนมาก จึงมีความจำเป็นในการใช้น้ำมากกว่ากลุ่มอื่นเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการ ซึ่งขัดแย้งกับผลการศึกษาของ กิตติ คันธา (2536 อ้างใน วริศรา เนียมนง, 2546) ที่ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบท กรณีศึกษาอำเภอเวียงใหญ่จังหวัดขอนแก่น พบว่า ขนาดครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบท

การศึกษาปัจจัยในด้านขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทานที่ต่างกัน พบว่า มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่มีขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทานมากอาจจะต้องการน้ำในปริมาณที่มากกว่าคนอื่น ในปัญหาที่เป็นประเด็นหลักในการจัดการน้ำชลประทานของโครงการชลประทานกิไลเมตรที่ 6 ที่ได้รับความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน คือ ปริมาณน้ำไม่เพียงพอกับความต้องการและระบบการจ่ายน้ำไม่ดี จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำการเกษตรมากต้องเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการ ศึกษาของ สมใจ เข้มเจริญ (2540) ที่ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาดำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยต่างๆ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้ จำนวนที่ดินที่ใช้ประโยชน์ ความรู้ความเข้าใจความ คิดเห็นและการ ได้รับข้อมูลข่าวสารของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

การศึกษาปัจจัยในด้านภาระหนี้สินที่ต่างกัน พบว่า มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่มีหนี้สินจากค่าใช้ จ่ายในครัวเรือนต้องการที่จะเพิ่มรายได้ของตัวเองเพื่อเอาไปใช้หนี้ จึงต้องที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเกษตรจากรูปแบบเดิมโดยการเข้ามาเรียนรู้เทคนิคใหม่ๆ ร่วมปรึกษาหารือและฝึกอบรมกับเจ้าหน้าที่เป็นประจำ จึงทำให้เข้าใจในการบริหารจัดการน้ำได้อย่างถูกต้อง เช่น การปลูกพืชปลูกพืชที่มีอายุ

การเก็บเกี่ยวสั้น ต้องการปริมาณน้ำน้อยและลดการใช้ปุ๋ยเคมีแล้วหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพที่มีราคาถูกและปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 อ้างใน วิเชียร พงษ์เมษา, 2550) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาโครงการประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ภาระหนี้สินมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการชลประทานขนาดเล็กในจังหวัดเลย

การศึกษาปัจจัยในด้านารได้รับข้อมูลข่าวสารที่ต่างกัน พบว่า มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ กลุ่มดังกล่าวที่ได้กล่าวมานั้นมีความใกล้ชิดและผูกพันของกลุ่มเกษตรกรเองหรือเจ้าหน้าที่ที่มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเป็นประจำ จึงทำให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมใจ เข้มเจริญ (2540) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาดำบลสะเดียง อำเภอสองจังหวัดแพร่ ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ จำนวนที่ดินที่ใช้ประโยชน์ ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น การได้รับข้อมูลข่าวสาร ของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในตำบลสะเดียงอำเภอสอง จังหวัดแพร่

บทที่ 5

สรุปผลผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน โครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ โดยศึกษาเกษตรกรที่ใช้ให้น้ำในโครงการชลประทาน จำนวน 128 ครัวเรือน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติ เพื่อหาจำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าไคสแควร์ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 สรุปผลการศึกษา ดังนี้

สถานภาพทั่วไป เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

การศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย อายุต่ำกว่า 45 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา อาชีพหลัก คือ การทำนา อาชีพรอง คือ การรับจ้างทั่วไป ไม่มีประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทาน มีจำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือนน้อยกว่า 3 คน ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทานน้อยกว่า 4 ไร่ เกษตรกรเป็นเจ้าของที่ดินเอง มีขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทานระหว่าง 3-4 ไร่ ขนาดพื้นที่เพาะปลูกระหว่าง 4-5 ไร่ ระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำต่ำกว่า 500 เมตร รายได้จากอาชีพหลัก (โดยไม่หักค่าใช้จ่าย) น้อยกว่า 32,000 บาทต่อปี รายได้จากอาชีพรอง (โดยไม่หักค่าใช้จ่าย) 8,000-28,000 บาทต่อปี ไม่มีภาระหนี้สิน ไม่มีตำแหน่งใดๆ ทางสังคม ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มอื่นที่นอกจากกลุ่มผู้ใช้น้ำ เคยติดต่อเจ้าหน้าที่น้อยกว่า 3 ครั้ง เคยได้รับการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ จำนวนครั้งที่ได้รับการฝึกอบรมระหว่าง 2-3 ครั้ง เคยได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการปลูกพืชให้เหมาะสมกับการใช้น้ำ จำนวน 2 ครั้งที่ได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ ได้รับข้อมูลข่าว สารจากผู้นำชุมชนหรือหอกระจายข่าว

ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 57.2 ซึ่งประกอบด้วย 2 ตอนที่สำคัญ ดังนี้

ตอนที่ 1 คือ สิ่งจำเป็นที่เกษตรกรต้องรู้ โดยส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจว่าบุคคลหรือหมู่คณะขาดควารับผิดชอบใช้สารเคมีเพื่อป้องกันศัตรูพืชและทำการขุดเจาะकुคลองจะต้องถูกเรียกมากล่าวเตือนหรือถูกปฏิบัติวินัยโดยผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้ากลุ่มเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 68.7 รองลงมาอาคารรับน้ำเข้านาจะต้องมีบานประตูถ้าไม่มีบานประตูจะไม่มีสิทธิ์ในการรับน้ำ คิดเป็นร้อยละ 67.2 และน้อยที่สุด คือ การส่งน้ำจะต้องมีความรับผิดชอบถ้าทำให้น้ำเอ่อล้นสันคลองและก่อให้เกิดความเสียหายต่อคลองกลุ่มเกษตรกรจะต้องได้ซ่อมแซมคืนถ้าหากทำผิดอีกครั้งจะถูกปรับร้อยละ 20 ของมูลค่าเสียหายพร้อมทั้งซ่อมแซมคืนและห้ามการนำวัว ควายหรือรถไถนาเดินตามลงหรือข้ามคลองโดยไม่ได้รับอนุญาต ถ้าละเมิดจะถูกปรับ (ครั้งที่ 1 กล่าวเตือน และซ่อมแซมคืน ครั้งที่ 2 เสียค่าปรับ 2 เท่า ของครั้งที่ 1 และซ่อมแซมคืน ครั้งที่ 3 เสียค่าปรับ และดำเนินคดี) คิดเป็นร้อยละ 58.6

ตอนที่ 2 คือ สิ่งที่เกษตรกรควรรู้ โดยส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจว่างานชลประทานมีส่วนช่วยทำให้เกษตรกรมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 85.2 รองลงมา คือ การใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างประหยัดตามความจำเป็นช่วยให้เกษตรกรมีน้ำใช้ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก คิดเป็นร้อยละ 74.2 และน้อยที่สุด คือ เข้าใจว่าการรวมกันตั้งกลุ่มบริหารการใช้น้ำทำให้มีสมาชิกผู้ใช้น้ำเกิดความสามัคคี คิดเป็นร้อยละ 23.4

ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

การศึกษา พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรทั้ง 3 ส่วน คือ ร่วมวางแผนการใช้น้ำ ร่วมรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำ และร่วมดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยรวม 2.25 ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การมีส่วนร่วมวางแผนการใช้น้ำชลประทานภาพรวมทั้งหมด พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยรวม 2.13 โดยที่การมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมการใช้น้ำชลประทานให้ไปตาม

แผนการใช้น้ำ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 2.23 และกลุ่มเกษตรกรที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานอยู่ในพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 69.5 และมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

การมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทานของเกษตรกร โดยภาพรวมทั้งหมด พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม 2.52 โดยที่การมีส่วนร่วมในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรจากคลองชลประทาน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 2.84 และกลุ่มเกษตรกรที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรจากคลองชลประทาน คิดเป็นร้อยละ 87.5 และมีส่วนร่วมในระดับมาก

การมีส่วนร่วมดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานของเกษตรกร โดยภาพรวมทั้งหมด พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยรวม 2.11 ซึ่งการมีส่วนร่วม และปฏิบัติตามกฎระเบียบเกี่ยวกับการบำรุงรักษาคลองชลประทานที่กลุ่มผู้ใช้น้ำจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 2.20 และกลุ่มเกษตรกรที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการบริจาคเงินในการขุดลอกคูคลอง คิดเป็นร้อยละ 56.3 และมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

การศึกษา พบว่า ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำชลประทาน ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือนแรงงานในครัวเรือน ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน ระยะห่างของพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำ ภาระหนี้สิน การได้รับข้อมูลข่าวสารและความรู้ความเข้าใจ ส่วนอายุ อาชีพรอง ประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทาน ลักษณะการถือครองที่ดิน รายได้ (โดยไม่หักค่าใช้จ่าย) สภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม การติดต่อเจ้าหน้าที่และได้รับการฝึกอบรม พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำชลประทาน

การศึกษา พบว่า ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน ได้แก่ เพศ อาชีพหลัก อาชีพรอง จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือน ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน รายได้ (โดยไม่หักค่าใช้จ่าย) ภาระหนี้สิน การได้รับข้อมูลข่าวสาร ส่วนอายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทาน ลักษณะการถือครองที่

ดิน ระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำ สภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม การติดต่อเจ้าหน้าที่ ได้รับการฝึกอบรมและมีความรู้ความเข้าใจ พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน

การศึกษา พบว่า ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบน้ำชลประทาน ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือน ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน ลักษณะการถือครองที่ดิน รายได้ (โดยไม่หักค่าใช้จ่าย) ภาระหนี้สิน การได้รับข้อมูลข่าวสาร การติดต่อเจ้าหน้าที่ ได้รับการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่และมีความรู้ความเข้าใจ ส่วนอายุ อาชีพพรอง ประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำชลประทาน ระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำและสภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน

ปัญหาและอุปสรรค ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

การศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่การจ้ดระบบการส่งน้ำในปัจจุบันปริมาณน้ำไม่เพียงพอกับความ ต้องการ คิดเป็นร้อยละ 55.50 เจ้าหน้าที่กับเกษตรกรควรร่วมมือกันให้มากกว่าเดิม คิดเป็นร้อยละ 25.02 และมีศัตรูพืชมาก คิดเป็นร้อยละ 73.94 สำหรับความคิดเห็น คือ ควรมีการปรับปรุงประสิทธิภาพการจ้ดรอบเวรการส่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 52.00 สำหรับข้อเสนอแนะควรเพิ่มจำนวนครั้งในการส่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 36.40 และอยากได้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำสำหรับการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 38.0

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานกิโละเมตรที่ 6 อำเภอชัยวานนครหลวงเวียงจันทน์ พบว่า ในภาพรวมการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง แต่ส่วนที่เป็นรายชื่อนั้นมีส่วนร่วมแตกต่างกันไป ซึ่งมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน พบว่า ทุกกิจกรรมที่อยู่ในการมีส่วนร่วมวางแผนการใช้น้ำชลประทานและการมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานของเกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับปานกลางหรือพอใช้ นั่นคือ ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังบกพร่องในด้านการมีส่วนร่วมบางประเด็นเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมมากกว่าเดิม เช่น ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานในเรื่องกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานได้รับรู้ข่าวสารต่างๆ อยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ควรสร้างแนวทางใหม่เพื่อให้เกษตรกรมีความรู้สึกรับผิดชอบและความเป็นเจ้าของโครงการคนหนึ่ง โดยการพัฒนาความรู้และเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการริเริ่มในการตัดสินใจในการปฏิบัติงานและรับผิดชอบเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงเกษตรกรทำให้การดำเนินแผนงานต่างๆ ของโครงการเป็นไปตามจุดหมายปลายทางที่วางไว้ ซึ่งมีผลช่วยให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว โดยไม่ต้องรอคอยการพึ่งพาความช่วยเหลือจากหน่วยงานของภาครัฐอีกต่อไป สำหรับทุกกิจกรรมที่อยู่ในการมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทานของเกษตรกร พบว่า มีส่วนร่วมในระดับมาก นั่นคือ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรอยู่ในเกณฑ์ที่ดีมากเป็นที่น่าพอใจมากสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรไว้ตลอดไปโดยที่รัฐต้องเข้ามาส่งเสริมในกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน พบว่า สิ่งจำเป็นที่เกษตรกรต้องรู้ในการจัดการน้ำชลประทาน ซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎระเบียบและข้อบังคับที่ถูกกำหนดร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่กับกลุ่มเกษตรกรที่ได้ตกลงกันอย่างเป็นทางการ พบว่า โดยส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง นั่นคือ เจ้าหน้าที่ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังบกพร่องในบางประเด็น โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์หรือการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกฎระเบียบและข้อบังคับให้แก่เกษตรกรบางรายที่ยังไม่เข้าใจในรายละเอียดอย่างทั่วถึง เช่น ผ่านทางวิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์และอื่นๆ สำหรับสิ่งจำเป็นที่เกษตรกรควรรู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่มาจากทฤษฎีเกี่ยวกับ

เทคนิคในการจัดการน้ำชลประทาน พบว่า โดยส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับน้อย นั่นคือ เจ้าหน้าที่ควรมีการเร่งปรับปรุงแก้ไขหรือส่งเสริมโดยด่วน เช่น การฝึกอบรม การให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีในการจัดการน้ำหรือนำเทคนิคใหม่ๆ ในการปลูกพืชที่ใช้น้ำปริมาณน้อย นอกจากนี้ ควรมีจัดประชุมร่วมกับกลุ่มเกษตรกรที่ใช้น้ำชลประทานอย่างเปิดกว้างเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการที่จะแก้ปัญหาเกิดขึ้นอย่างเป็นประจำและสม่ำเสมอ

ปัจจัยสถานภาพทั่วไปของเกษตรกร พบว่า เพศ ระดับการศึกษา อาชีพหลักและอาชีพรองมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกิดจากตัวเกษตรกรเองมีความเคยชิน ซึ่งมักจะเป็นผู้รับบริการเสมอที่ถูกยึดเยียดให้เลยมีค่านิยมและทัศนคติว่ารัฐบาลจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอทำให้พวกเขาเหล่านั้นเกิดความรู้สึกแบบต้องการพึ่งพาอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการกำหนดกิจกรรมในการมีส่วนร่วมควรดำเนินการให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

ปัจจัยทางเศรษฐกิจของเกษตรกร พบว่า จำนวนแรงงานในครัวเรือน ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน ลักษณะการถือครองที่ดิน ระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำ รายได้และภาระหนี้สินมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ เกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานไม่ได้รับทราบหรือมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการและแผนพัฒนาก่อนที่จะดำเนินการว่าจะเกิดประโยชน์อย่างไรเกษตรกรต้องมีส่วนร่วมกับรัฐบาล ทั้งระหว่างการก่อสร้างและหลังการก่อสร้างเสร็จแล้ว ซึ่งส่วนมากเกษตรกรเจ้าของที่ดินจะได้รับทราบเมื่อทางราชการต้องการให้ทำอะไร เช่น ขอให้จัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำหรือขอให้เสียค่าส่งน้ำและบำรุงรักษาตามกำหนด จึงไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรเพราะถือว่าไม่มีส่วนเกี่ยวมาตั้งแต่ต้น ดังนั้น ในปัจจุบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐรวมทั้งคณะกรรมการกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานควรกำหนดนโยบายให้ความช่วยเหลือ อาทิเช่น ภาระหนี้สินของเกษตรกรรัฐควรมหาแหล่งกู้เงินที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำหรือยืดเวลาการชำระค่าบริการน้ำชลประทาน สำหรับเจ้าของที่ดินที่ปล่อยทิ้งไว้ว่างเปล่าโดยไม่เกิดประโยชน์รัฐควรใช้มาตรการและกฎข้อบังคับต่อเจ้าของที่ดินที่ปล่อยทิ้งไว้มาจัดสรรให้เกษตรกรที่มีความต้องการทำการเกษตรตามกำลังความสารถที่ทำได้ พร้อมทั้งจัดสรรปริมาณน้ำให้เพียงพอตามความต้องการกับชนิดพืชที่ปลูก

ปัจจัยทางสังคมของเกษตรกร พบว่า การได้รับข้อมูลข่าวสาร การติดต่อเจ้าหน้าที่ ได้รับการฝึกอบรม ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้ใช้น้ำชลประทานไม่ได้รับการแนะนำเกี่ยวกับวิธีการใช้น้ำจากเจ้าหน้าที่อย่างเพียงพอ โดยเฉพาะการส่งเสริมการเผยแพร่เกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทานหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมก็มักจะดำเนินการด้านการเกษตรเฉพาะที่ เพราะฉะนั้น การส่งเสริมในด้านนี้ จึงเป็นงานที่ยังถูกทอดทิ้ง ดังนั้น เจ้าหน้าที่ควรลงใกล้ชิดกับเกษตรกรให้ทั่วถึงและมากขึ้น โดยมีจัดการฝึกอบรมเกษตรกรให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำอย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ โดยพัฒนาระบบการให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและหลากหลาย โดยเน้นตรงแหล่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับจัดการน้ำการชลประทานเป็นหลัก ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ พบว่า เพื่อนบ้านเกษตรกร ผู้นำชุมชนหรือหอกระจายข่าว กลุ่มเพื่อนเกษตรกรและสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ มีส่วนช่วยให้เกษตรกรได้มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้มากกว่าแหล่งอื่นๆ และมีอิทธิพลต่อการจูงใจเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก เพื่อให้เกษตรกรได้เห็นคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการน้ำชลประทาน เจ้าหน้าที่และคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานต้องกำหนดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของเกษตรกร พร้อมทั้งส่งเสริมให้ความรู้แก่กรรมการกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานให้เป็นผู้มีภาวะผู้นำ โดยเจ้าหน้าที่รัฐควรให้ความรู้หรือจัดหาวิทยากรมาทำการฝึกอบรม สัมมนาและมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับกลุ่มอื่น

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป

1. ควรศึกษาในรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทและรูปแบบการจัดการของเจ้าหน้าที่หรือผู้นำกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน โครงการชลประทานกิโละเมตรที่ 6 โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน
2. ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาแนวทางทางการบริหารจัดการน้ำชลประทาน ในเชิงคุณภาพเพื่อนำผลที่ได้เปรียบเทียบกับระหว่างโครงการในเขตส่งน้ำกับโครงการนอกเขตส่งน้ำของชลประทาน
3. ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานในเขตพื้นที่อื่นเพิ่มเติมเพื่อเปรียบเทียบว่าเกษตรกรมีความคิดเห็น มีระดับการมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใดในเขตพื้นที่นั้นๆ และมีปัจจัยอะไรที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานของเกษตรกรที่จะนำไปอ้างอิงหรืออธิบายสรุปผลได้กว้างมากยิ่งขึ้นต่อไป

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- กรมชลประทานแห่ง สปป ลาว. 2547. **กฎระเบียบกลุ่มผู้นำใช้น้ำโครงการหลัก 6 ท่างอน.**
แผนกสถิติกรรมและป่าไม้ นครหลวงเวียงจันทน์, ประเทศ สปป ลาว.
- กรมชลประทาน. 2539. **การบริหารงานกลุ่มผู้นำใช้น้ำ.** กรุงเทพฯ. ฝ่ายพัฒนาการใช้น้ำในแปลงนา.
- กุนจันทร์ สิงห์สุ. 2535. **ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำรุงรักษาสะพานน้ำอันเนื่องมาจากโครงการ กสข.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- คำพระจันทร์ วงศ์ชนะ. 2549. **การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ โดยองค์กรเกษตรกร.**
วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิศวกรรมทรัพยากรน้ำ,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิรายุ ทองเขาอ่อน. 2537. **การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในจังหวัดลำพูน.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจริญศักดิ์ กันแสง. 2546. **การมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการชลประทานขนาดเล็กในจังหวัดเลย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา,
สถาบันราชภัฏเลย.
- ฉอาน วุฑฒิกรรมรักษา. 2526. **ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่นของตำบลคุ้มพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.** วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, วิทยาลัยมหาวิทาลัยธรรมศาสตร์.

- ชมพูนุท ผลกล้วย. 2535. ปัจจัยที่ต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์ผู้ใช้น้ำในการดำเนินงาน และการบำรุงรักษาชลประทานในไร่นา: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ใช้น้ำลพบุรี จำกัด. ในเขต โครงการชลประทานโคกกระเทียม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชูเกียรติ ภัยดี. 2536. การศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมระหว่างเขตพื้นที่ที่มีการปฏิบัติงานกับเขตพื้นที่ที่ไม่มีการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไชยชนะ สุทธิวรชัย. 2536. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนา สังคม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นภพร ขำเชื้อ. 2531. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการส่งเสริมกิจกรรมสหกรณ์การเกษตรเมืองมินบุรี จำกัด. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นำชัย หนูผล. 2531. หลักการและยุทธวิธีพัฒนาชุมชน. สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, เชียงใหม่.
- นิรันดร ทัพไชย. 2533. การมีส่วนร่วมของสตรีในการจัดการเพื่อการเกษตร: ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านโครงการพัฒนาการเกษตรชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยเอ่ง จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปรกรณ์ มณีปกรณ์. 2539. การมีส่วนร่วมของคนไทยเชื้อสายจีนต่อโครงการตำรวจชุมชนสัมพันธ์ ศึกษาเฉพาะชุมชนชาวจีนในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- ประกอบ วิโรจน์กัญญา. 2535. รายงานการศึกษาสภาพการเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำของประเทศไทย. สถาบันชุมชนพัฒนา, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประภาพร ศรีสถิตย์ธรรม. 2543. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม: ศึกษาเฉพาะกรณีของชุมชน ในเขตเทศบาลนคร จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประสพสุข ดิอินทร์. 2531. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์สังคมมหาบัณฑิต สาขาสังแวดล้อม, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2538. วิธีการศึกษาทางพฤกษศาสตร์และสังคมศาสตร์. สำนักงานทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- ไพฑูลย์ พะลายสุต. 2538. การพัฒนาองค์การใช้น้ำในประเทศไทย. หนังสือชลกรรับน้องใหม่ รุ่นที่ 48. นนทบุรี. วิทยาลัยชลประทาน, กลมชลประทาน.
- มานะ บุญยานันต์. 2542. การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนซับจำปาอำเภอท่าหลวง จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการป่าไม้, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เขวลักษณ์ มากดี. 2538. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิศรา เนียมนง. 2546. การมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตโครงการชลประทานจันทบุรี: ศึกษากรณีกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองวังโตนด จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารทั่วไป, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วิชัย เทียนน้อย. 2539. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา

สมใจ เข็มเจริญ. 2540. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษากรณี ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุปราณี จันทรทัตติ ณ อยุธยา. 2532. รายงานผลการศึกษาศึกษาปัญหาและแนวทางการส่งเสริมการใช้น้ำในเขตชลประทานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง การจัดการน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สุเมธ ทราชแก้ว. 2536. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุริย์ ตันท์ศรีสุโรจน์. 2531. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของผู้นำเยาวชนคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุวรรณณี คงทอง. 2536. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนในอำเภอสิเกา จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อำนาจ อนันตชัย. 2531. เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบทหน่วยที่ 1-7. นนทบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

Jaeger, R.M. 1984. **Sampling in Education and the Social Science**. New York: Longman.

ภาคผนวก ก
ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม
ของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

ตารางผนวกที่ 1 ปัจจัยทางด้านเพศที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	เพศ		รวม	Sig
	ชาย	หญิง		
วางแผน				
น้อย	14	18	32	0.00
ปานกลาง	22	16	38	
มาก	50	8	58	
รวม	86	42	128	
รับประโยชน์				
น้อย	18	12	30	0.00
ปานกลาง	24	21	45	
มาก	44	9	53	
รวม	86	42	128	
ดูแลบำรุงรักษา				
น้อย	27	21	48	0.00
ปานกลาง	21	14	35	
มาก	38	7	45	
รวม	86	42	128	

ตารางผนวกที่ 2 ปัจจัยทางด้านอายุที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	อายุ (ปี)			รวม	Sig
	ต่ำกว่า 45	46-55	มากกว่า 55		
วางแผน					
น้อย	20	6	6	32	0.15
ปานกลาง	23	10	5	38	
มาก	25	19	14	58	
รวม	68	35	25	128	
รับประโยชน์					
น้อย	16	7	7	30	0.49
ปานกลาง	27	10	8	45	
มาก	25	18	10	53	
รวม	68	35	25	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	30	8	10	48	0.07
ปานกลาง	18	10	7	35	
มาก	20	17	8	45	
รวม	68	35	25	128	

ตารางผนวกที่ 3 ปัจจัยทางด้านระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ
ชลประทาน

การมีส่วนร่วม	ระดับการศึกษา			รวม	Sig
	ปทุม	มัธยม	สูงกว่ามัธยม		
วางแผน					
น้อย	16	13	3	32	0.02
ปานกลาง	16	16	6	38	
มาก	32	11	15	58	
รวม	64	40	24	128	
รับประโยชน์					
น้อย	15	10	5	30	0.15
ปานกลาง	22	19	4	45	
มาก	27	11	15	53	
รวม	64	40	24	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	23	22	3	48	0.00
ปานกลาง	19	9	7	35	
มาก	22	9	14	45	
รวม	64	40	24	128	

ตารางผนวกที่ 4 ปัจจัยทางด้านอาชีพหลักที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	อาชีพหลัก			รวม	Sig
	รับราชการ	ทำนา	ทำสวน		
วางแผน					
น้อย	8	22	2	32	0.00
ปานกลาง	14	22	2	38	
มาก	1	51	6	58	
รวม	23	95	10	128	
รับประโยชน์					
น้อย	5	21	4	30	0.03
ปานกลาง	17	28	0	45	
มาก	1	46	6	53	
รวม	23	95	10	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	17	28	3	48	0.00
ปานกลาง	6	28	1	35	
มาก	0	39	6	45	
รวม	23	95	10	128	

ตารางผนวกที่ 5 ปัจจัยทางด้านอาชีพรองที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	อาชีพรอง			รวม	Sig
	เลี้ยงสัตว์	ทำธุรกิจส่วนตัว	รับจ้างทั่วไป		
วางแผน					
น้อย	7	11	14	32	0.35
ปานกลาง	2	18	18	38	
มาก	27	4	27	58	
รวม	36	33	59	128	
รับประโยชน์					
น้อย	9	13	8	30	0.00
ปานกลาง	5	17	23	45	
มาก	22	3	28	53	
รวม	36	33	59	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	6	20	22	48	0.17
ปานกลาง	9	12	14	35	
มาก	21	1	23	45	
รวม	36	33	59	128	

ตารางผนวกที่ 6 ปัจจัยทางด้านประสบการณ์การจัดการน้ำชลประทานที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	ประสบการณ์ด้านชลประทาน			รวม	Sig
	ไม่มี	1-3 ปี	มากกว่า 3 ปี		
วางแผน					
น้อย	17	8	7	32	0.08
ปานกลาง	16	13	9	38	
มาก	42	7	9	58	
รวม	75	28	25	128	
รับประโยชน์					
น้อย	23	5	2	30	0.71
ปานกลาง	13	16	16	45	
มาก	39	7	7	53	
รวม	75	28	25	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	24	11	13	48	0.26
ปานกลาง	16	13	6	35	
มาก	35	4	6	45	
รวม	75	28	25	128	

ตารางผนวกที่ 7 ปัจจัยทางด้านจำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานของครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	จำนวนแรงงานในครัวเรือน			รวม	Sig
	น้อยกว่า 3 คน	3-4 คน	มากกว่า 4 คน		
วางแผน					
น้อย	19	26	11	56	0.00
ปานกลาง	7	11	30	48	
มาก	6	1	17	24	
รวม	32	38	58	128	
รับประโยชน์					
น้อย	14	34	8	56	0.00
ปานกลาง	9	9	30	48	
มาก	7	2	15	24	
รวม	30	45	53	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	30	21	5	56	0.00
ปานกลาง	13	8	27	48	
มาก	5	6	13	24	
รวม	48	35	45	128	

ตารางผนวกที่ 8 ปัจจัยทางด้านขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทานที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	ขนาดพื้นที่รับน้ำชลประทาน			รวม	Sig
	น้อยกว่า 3 ไร่	3-4 ไร่	มากกว่า 4 ไร่		
วางแผน					
น้อย	16	23	18	57	0.00
ปานกลาง	14	12	24	50	
มาก	2	3	16	21	
รวม	32	38	58	128	
รับประโยชน์					
น้อย	14	27	16	57	0.00
ปานกลาง	15	13	22	50	
มาก	1	5	15	21	
รวม	30	45	53	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	28	14	15	57	0.01
ปานกลาง	15	18	17	50	
มาก	5	3	13	21	
รวม	48	35	45	128	

ตารางผนวกที่ 9 ปัจจัยทางด้านลักษณะการถือครองที่ดินที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	ลักษณะการถือครองที่ดิน			รวม	Sig
	เกษตรกรเป็นเจ้าของ	เช่าที่ดินคนอื่นแต่เสียค่าเช่า	เช่าที่ดินคนอื่นแต่ไม่เสียค่าเช่า		
วางแผน					
น้อย	20	29	32	81	0.08
ปานกลาง	12	8	20	40	
มาก	0	1	6	7	
รวม	32	38	58	128	
รับประโยชน์					
น้อย	14	37	30	81	0.11
ปานกลาง	15	8	17	40	
มาก	1	0	6	7	
รวม	30	45	53	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	35	20	26	81	0.01
ปานกลาง	13	14	13	40	
มาก	0	1	6	7	
รวม	48	35	45	128	

ตารางผนวกที่ 10 ปัจจัยทางด้านระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	ระยะห่างพื้นที่การเกษตรถึงคลองส่งน้ำ		รวม	Sig
	น้อยกว่า 500 เมตร	501-1,000 เมตร		
วางแผน				
น้อย	24	8	32	0.04
ปานกลาง	30	8	38	
มาก	54	4	58	
รวม	108	20	128	
รับประโยชน์				
น้อย	26	4	30	0.30
ปานกลาง	35	10	45	
มาก	47	6	53	
รวม	108	20	128	
ดูแลบำรุงรักษา				
น้อย	36	12	48	0.06
ปานกลาง	30	5	35	
มาก	42	3	45	
รวม	108	20	128	

ตารางผนวกที่ 11 ปัจจัยทางด้านรายได้ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	รายได้ (บาท)			รวม	Sig
	น้อยกว่า 32,000	32,000-52,000	มากกว่า 52,000		
วางแผน					
น้อย	27	5	0	32	0.12
ปานกลาง	29	9	0	38	
มาก	40	12	6	58	
รวม	96	26	6	128	
รับประโยชน์					
น้อย	19	10	1	30	0.00
ปานกลาง	36	8	1	45	
มาก	41	8	4	53	
รวม	96	26	6	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	41	7	0	48	0.00
ปานกลาง	21	13	1	35	
มาก	34	6	5	45	
รวม	96	26	6	128	

ตารางผนวกที่ 12 ปัจจัยทางด้านภาระหนี้สินที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ
ชลประทาน

การมีส่วนร่วม	ภาระหนี้สิน			รวม	Sig
	ไม่มี	จากการเกษตร	จากค่าใช้จ่ายใน ครัวเรือน		
วางแผน					
น้อย	27	3	2	32	0.01
ปานกลาง	37	1	0	38	
มาก	41	3	14	58	
รวม	105	7	16	128	
รับประโยชน์					
น้อย	27	2	1	30	0.00
ปานกลาง	41	2	2	45	
มาก	37	3	13	53	
รวม	105	7	16	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	46	0	2	48	0.00
ปานกลาง	28	6	1	35	
มาก	31	1	13	45	
รวม	105	7	16	128	

ตารางผนวกที่ 13 ปัจจัยทางด้านสภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	สภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคม			รวม	Sig
	ไม่เคยเป็น	คณะกรรมการหมู่บ้าน	คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ		
วางแผน					
น้อย	20	7	5	32	0.27
ปานกลาง	24	9	5	38	
มาก	29	13	16	58	
รวม	73	29	26	128	
รับประโยชน์					
น้อย	16	9	5	30	0.61
ปานกลาง	29	8	8	45	
มาก	28	12	13	53	
รวม	73	29	26	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	31	7	10	48	0.37
ปานกลาง	19	14	2	35	
มาก	23	8	14	45	
รวม	73	29	26	128	

ตารางผนวกที่ 14 ปัจจัยทางการได้รับข้อมูลข่าวสารที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	การได้รับข้อมูลข่าวสาร			รวม	Sig
	ไม่เคยได้รับ	1-5 ครั้ง	มากกว่า 5 ครั้ง		
วางแผน					
น้อย	24	4	4	32	0.00
ปานกลาง	14	17	7	38	
มาก	14	16	28	58	
รวม	52	37	39	128	
รับประโยชน์					
น้อย	16	12	2	30	0.00
ปานกลาง	20	16	9	45	
มาก	16	9	28	53	
รวม	52	37	39	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	27	12	9	48	0.00
ปานกลาง	14	17	4	35	
มาก	11	8	26	45	
รวม	52	37	39	128	

ตารางผนวกที่ 15 ปัจจัยทางการติดต่อเจ้าหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	การติดต่อเจ้าหน้าที่			รวม	Sig
	น้อยกว่า 3 ครั้ง	3-5 ครั้ง	มากกว่า 5 ครั้ง		
วางแผน					
น้อย	12	6	5	23	0.06
ปานกลาง	20	9	2	31	
มาก	16	17	17	50	
รวม	48	32	24	104	
รับประโยชน์					
น้อย	5	10	4	19	0.22
ปานกลาง	26	9	6	41	
มาก	17	13	14	44	
รวม	48	32	24	104	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	25	9	1	35	0.00
ปานกลาง	7	11	12	30	
มาก	16	12	11	39	
รวม	48	32	24	104	

ตารางผนวกที่ 16 ปัจจัยทางด้านได้รับการฝึกอบรมที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	ได้รับการฝึกอบรม			รวม	Sig
	น้อยกว่า 1 ครั้ง	2-3 ครั้ง	มากกว่า 3 ครั้ง		
วางแผน					
น้อย	9	7	7	23	0.28
ปานกลาง	14	12	4	30	
มาก	8	15	12	35	
รวม	31	34	23	88	
รับประโยชน์					
น้อย	5	5	4	14	0.44
ปานกลาง	17	14	8	39	
มาก	9	15	11	35	
รวม	31	34	23	88	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	21	13	3	37	0.01
ปานกลาง	2	8	12	22	
มาก	8	13	8	29	
รวม	31	34	23	88	

ตารางผนวกที่ 17 ปัจจัยทางด้านความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทานที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทาน

การมีส่วนร่วม	ความรู้ความเข้าใจในการจัดการน้ำชลประทาน			รวม	Sig
	น้อย	ปานกลาง	มาก		
วางแผน					
น้อย	10	10	12	32	0.00
ปานกลาง	7	17	14	38	
มาก	34	8	16	58	
รวม	51	35	42	128	
รับประโยชน์					
น้อย	18	7	5	30	0.52
ปานกลาง	7	18	20	45	
มาก	26	10	17	53	
รวม	51	35	42	128	
ดูแลบำรุงรักษา					
น้อย	8	24	16	48	0.00
ปานกลาง	19	6	10	35	
มาก	24	5	16	45	
รวม	51	35	42	128	

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน (ฉบับภาษาไทย)

สัมภาษณ์เลขที่

เรื่อง

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน: กรณีศึกษาโครงการชลประทานกิโด
เมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์

ชื่อ-นามสกุลผู้ตอบสัมภาษณ์ _____
บ้านเลขที่ _____ หมู่ที่ _____ ชื่อหมู่บ้าน _____
วัน/เดือน/ปี ที่ตอบสัมภาษณ์ _____

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย ลงใน () หรือเติมข้อความลงในช่องว่างให้สมบูรณ์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของเกษตรกร

1.1 เพศ () 1 ชาย () 2 หญิง

1.2 อายุ () 1 ต่ำกว่า 25 ปี () 2 25-35 ปี () 3 36-45 ปี
() 4 46-55 ปี () 5 มากกว่า 55 ปี

1.3 ระดับการศึกษา () 1 ไม่เคยได้รับการศึกษา () 2 ประถมศึกษา
() 3 มัธยมศึกษาตอนต้น () 4 มัธยมศึกษาตอนปลาย
() 5 สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย

1.4 ครอบครัวยุคของท่านประกอบอาชีพใดเป็นอาชีพหลัก (เลือกตอบอาชีพที่ทำรายได้สูงสุดอาชีพเดียว)

- () 1 รับราชการ () 2 ทำนา
() 3 ปลุกพืชผักสวนครัว () 4 ทำสวนผลไม้
() 5 อื่นๆ (ระบุ).....

1.5 ครอบครัวยุคของท่านประกอบอาชีพใดเป็นอาชีพรอง (อาชีพที่ทำรายได้รองจากอาชีพหลัก)

() 1 ไม่มีอาชีพรอง (ตอบข้อถัดไป)

มีอาชีพรอง ได้แก่ (เลือกตอบอาชีพที่ทำรายได้รองจากอาชีพหลักเพียงอาชีพเดียว)

() 2 ทำนา	() 3 ทำสวน
() 4 เลี้ยงสัตว์	() 5 เลี้ยงปลา
() 6 ปลุกพืชผักสวนครัว	() 7 ทำการประมง
() 8 ค้าขายทั่วไป	() 9 รับราชการ
() 11 ธุรกิจส่วนตัว	() 10 พนักงานรัฐวิสาหกิจ
() 12 รับจ้างทั่วไป (ระบุชนิดของงานที่รับจ้าง)	
() 13 อื่นๆระบุ.....	

1.6 ท่านมีประสบการณ์ในด้านการใช้น้ำชลประทาน.....ปี

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทางเศรษฐกิจของเกษตรกร

1.1 ครอบครัวยุคของท่านมีผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน (15-55ปี) ช่วยทำงานกี่คน.....คน

1.2 ท่านได้รับการจัดสรรน้ำในที่ดินสำหรับการเกษตร จำนวนกี่ไร่

() 1 ไม่มี	() 2 ต่ำกว่า 3 ไร่	() 3 3-5 ไร่
() 4 6-10 ไร่	() 5 มากกว่า 10 ไร่	

1.3 ที่ดินที่ใช้ประโยชน์ตามข้อ 2 โดยแยกตามลักษณะการถือครอง

() 1 ที่ดินของตนเอง	จำนวน.....แปลง	รวมเนื้อที่.....ไร่
() 2 ผู้อื่นให้ทำโดยไม่เสียค่าเช่า	จำนวน.....แปลง	รวมเนื้อที่.....ไร่
() 3 ผู้อื่นให้ทำโดยเสียค่าเช่า	จำนวน.....แปลง	รวมเนื้อที่.....ไร่
() 4 อื่นๆ ระบุ	จำนวน.....แปลง	รวมเนื้อที่.....ไร่

รวมเป็นที่ดิน จำนวน.....แปลง รวมเนื้อที่.....ไร่

1.4 พื้นที่การเกษตรของท่านห่างจากคลองส่งน้ำหรือคลองข่อยย่อยมากน้อยเพียงใด

- () 1 ไม่เกิน 500 เมตร () 2 501-1,000 เมตร () 3 มากกว่า 1,000 เมตร

1.5 ท่านมีการปลูกพืชชนิดใดบ้างตลอดฤดูกาลเพราะปลูก 1 ปี

- 1) ข้าวปลูกระหว่างเดือน.....ถึงเดือน.....จำนวน.....ไร่
 2)ปลูกระหว่างเดือน.....ถึงเดือน.....จำนวน.....ไร่
 3)ปลูกระหว่างเดือน.....ถึงเดือน.....จำนวน.....ไร่

รวมพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน.....ไร่

1.6 รายได้ของครอบครัวของท่านในรอบปีที่ผ่านมา โดยที่ยังไม่ได้หักค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด

- 1) รายได้รวมจากอาชีพหลักต่อปี เป็นเงิน.....บาท
 2) รายได้รวมจากอาชีพรองต่อปี เป็นเงิน.....บาท
 3) รายได้พิเศษเพิ่มเติมอื่นๆ ต่อปี เป็นเงิน.....บาท
 มีรายได้รวมกันโดยประมาณ เป็นเงิน.....บาท

1.7 ปัจจุบันท่านมีภาระหนี้สินหรือไม่

- () 1 ไม่มี (ตอบข้อถัดไป)

ถ้ามีและเกิดจาก () 2 ภาระหนี้สินที่เกิดจากการเกษตร.....บาท

() 3 ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน.....บาท

() 4 ภาระหนี้สินที่เกิดจากอื่นๆ ระบุ.....บาท

1.8 กรณีที่ครอบครัวของท่านมีรายได้ไม่น้อยกว่ารายจ่ายท่านได้กู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ใดบ้าง
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1	ญาติพี่น้อง	☐ 2	กองทุนบ้าน
☐ 3	สหกรณ์การเกษตร	☐ 4	บริการสินเชื่อเอกชน
☐ 5	เพื่อนบ้านผู้ปล่อยเงินกู้(นอกระบบ)	☐ 6	ธนาคารส่งเสริมกิจกรรม
☐ 7	อื่นๆ (ระบุ)		

ส่วนที่ 3 ข้อมูลทางสังคมของเกษตรกร

3.1 ท่านมีสภาพหรือเคยเป็นผู้นำทางสังคมใดบ้าง

1 ไม่มีตำแหน่ง (ตอบข้อถัดไป)

ถ้าเคย (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 2	ผู้ใหญ่บ้าน	☐ 3	ตำรวจบ้าน
☐ 4	กลุ่มแม่บ้าน	☐ 5	แนวร่วมบ้าน
☐ 6	ทหารบ้าน	☐ 7	ชาวหนุ่มบ้าน
☐ 8	ผู้นำเกษตรกร/หัวหน้ากลุ่ม	☐ 9	คณะผู้บริหาร/สมาชิกสหกร
☐ 10	อื่นๆ ระบุ.....		

3.2 ท่านเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำหรือไม่

1 ไม่เป็น

ถ้าเป็น 2 เป็นกรรมการผู้ใช้น้ำ 3 เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ

3.3 ปัจจุบันท่านเป็นสมาชิกกลุ่มอื่นที่นอกเหนือจากกลุ่มผู้ใช้น้ำหรือไม่

1 ไม่เป็น

2 เป็น ระบุกลุ่ม.....

ตารางที่ 1 ท่านได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการชลประทานในรอบ 1 ปีที่ผ่านมาจากแหล่งใดบ้าง เช่น การปลูกพืช การดูแลบำรุงรักษาคลองชลประทานและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร (ตอบทุกข้อที่ท่านหรือสมาชิกในครอบครัวได้รับ โดยกา ✓ ใส่ช่องว่าง)

แหล่งข่าวสาร	จำนวนครั้งที่ได้รับข้อมูลข่าวสาร (ต่อปี)			
	ไม่ได้รับ	1-5 ครั้ง	6-10 ครั้ง	มากกว่า 10 ครั้ง
1. เพื่อนบ้าน				
2. ผู้นำชุมชน/หอกระจายข่าว				
3. กลุ่มเพื่อนเกษตรกร				
4. เจ้าหน้าที่จากโครงการ				
5. สื่อต่างๆ (วิทยุ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ตฯลฯ)				
6. อื่นๆ ระบุ				

3.4 ท่านเคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่หรือไม่

- () 1 เคย จำนวน.....ครั้ง/ปี
- () 2 ไม่เคย เพราะ.....

3.5 การได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่

1. ท่านเคยได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดการชลประทานหรือไม่

- () 1 เคย จำนวน.....ครั้ง/ปี
- () 2 ไม่เคย เพราะ.....

2. ท่านเคยได้รับการส่งเสริมเกี่ยวกับการปลูกพืชที่มีความเหมาะสมกับการใช้น้ำหรือไม่

- () 1 เคย (ระบุชื่อพืช)
- () 2 ไม่เคยเพราะ.....

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง “ถูก” หรือ “ผิด” ทำคำถามในแต่ละข้อตามความคิดเห็นของท่านเพียงข้อละคำตอบเดียวและตอบให้ครบทุกข้อ

ตารางที่ 2 ความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทาน

ข้อความ	ถูก	ผิด
1. แต่ละฤดูผลิตจะต้องตรวจสอบและซ่อมแซมระบบชลประทานให้ดีเสียก่อน จึงสามารถดำเนินการส่งน้ำได้		
2. แต่ละฤดูผลิต กลุ่มผู้ใช้น้ำแต่ละกลุ่มจะต้องร่วมประชุม และเป็นเอกภาพกันในการสร้างตารางส่งน้ำตามความเหมาะสมและสมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตามตารางส่งน้ำอย่างเข้มงวด		
3. การส่งน้ำสู่แปลงเพาะปลูก ต้องเริ่มจากท้ายคลองหาต้นคลองตามลำดับ กรณีฝายฝืนจะต้องถูกปรับ (ครั้งที่ 1 กล่าวเตือนและเสียค่าปรับ ครั้งที่ 2 เสียค่าปรับ 2 เท่าของครั้งที่ 1 ครั้งที่ 3 ไม่ส่งน้ำให้และตัดออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ)		
4. บุคคลหรือหมู่คณะทำการขุดเจาะคลอง ขโมยน้ำ จะถูกปฏิบัติวินัย (ครั้งที่ 1 ซ่อมแซมคันและเสียค่าปรับครั้งที่ 2 กล่าวเตือนและเสียค่าปรับ 2 เท่าของครั้งที่ 1 ครั้งที่ 3 ดำเนินคดี)		
5. การส่งน้ำจะต้องมีความรับผิดชอบ ถ้าทำให้น้ำเอ่อล้นสันคลองและก่อให้เกิดความเสียหายต่อคลอง กลุ่มเกษตรกรจะต้องได้ซ่อมแซมคัน ถ้าหากทำผิดอีกครั้งจะถูกปรับ 20% ของมูลค่าเสียหาย พร้อมทั้งซ่อมแซมคัน		
6. การนำวัว ควาย หรือรถไถเดินตาม ลง/ข้ามคลองโดยไม่ได้รับอนุญาต ถ้าละเมิดจะถูกปรับ (ครั้งที่ 1 กล่าวเตือนและซ่อมแซมคัน ครั้งที่ 2 เสียค่าปรับ 2 เท่าของครั้งที่ 1 และซ่อมแซมคัน ครั้งที่ 3 เสียค่าปรับและดำเนินคดี)		
7. การขุดบ่อเลี้ยงปลาในรัศมี 50 เมตร ห่างจากคลองโดยไม่ได้รับอนุญาต ถ้าหากละเมิดและก่อให้เกิดความเสียหายจะถูกปรับ 20% ของมูลค่าเสียหาย พร้อมทั้งซ่อมแซมคัน		
8. การนำรถบรรทุกที่มีน้ำหนักมากกว่า 5 ตัน วิ่งบนสันคลอง ถ้ามีการฝ่าฝืนบ้านและกลุ่มจะเป็นผู้ดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิด โดยให้ซ่อมแซมส่วนที่เสียหายและทำการปรับ		
9. อาคารรับน้ำเข้านา (Farm turn out) ของเกษตรกรแต่ละรายจะต้องมีบานประตู ถ้าไม่มีบานประตูจะไม่มีสิทธิ์ในการรับน้ำ		
10. การสร้างสิ่งกีดขวางคันคลองและทางน้ำและทิ้งเศษวัสดุ ขยะต่างๆ ลงในคลอง ถ้าละเมิดจะถูกปรับ		
11. เจ้าของที่นาบุคคลใดปล่อยให้พื้นที่ว่างเปล่าโดยไม่ทำการผลิตจะต้องเสียค่าน้ำตามปกติและเสียค่าปรับเพิ่มอีก 2,400 บาท/การเพาะปลูก		
12. เกษตรกรแต่ละรายจะต้องจ่ายค่าบริการ การส่งน้ำอย่างเสมอภาพ		

13. สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำที่ไม่เข้าร่วมกระบวนการทำความสะอาดคลองจะถูกปรับ 30,000 kip/day		
14. บุคคลใดที่ใช้สารเคมีเพื่อป้องกันศัตรูพืชที่ขาดความรับผิดชอบจะต้องถูกเรียกมากล่าวเดือน โดยผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นคนดำเนินการ		
15. หลังจากสำเร็จการผลิตเกษตรกรแต่ละรายจะต้องจ่ายค่าน้ำชลประทานให้แก่กลุ่ม ภายในกำหนด 30 วัน		
16. งานชลประทานมีส่วนช่วยทำให้เกษตรกรมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอ		
17. การจัดการน้ำชลประทานเป็นการเปิดน้ำจากแหล่งน้ำเข้าสู่ระบบส่งน้ำเพื่อไหลไปยังพื้นที่ เพราะปลูกของเกษตรกร		
18. งานด้านการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรไม่จำเป็นต้องประสานงานกันหลายฝ่าย		
19. การใช้น้ำเพื่อการเกษตรสามารถควบคุมจัดการให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัดได้		
20. การขุดลอกคลองส่งน้ำเป็นวิธีการจัดการน้ำวิธีหนึ่ง		
21. การปลูกพืชที่มีอายุการเก็บเกี่ยวสั้นจะช่วยลดปริมาณการใช้น้ำ		
22. การใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างประหยัดตามความจำเป็นช่วยให้เกษตรกรมีน้ำใช้ตลอดฤดูกาล เพราะปลูก		
23. การขุดเจาะน้ำบาดาลขึ้นมาใช้ช่วยแก้ไขปัญหามหาภัยแล้งน้ำได้ ชั่วคราวเท่านั้น		
24. หน้าที่ในการจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรเป็นหน้าที่ของรัฐบาลเพียงอย่างเดียว		
25. วิธีการจัดการน้ำที่ทำได้โดยการปลูกข้าวเพียง 1 ครั้ง ในรอบปี		
26. การจัดการชลประทานเพื่อการเกษตรไม่จำเป็นต้องมีกลุ่มผู้ใช้น้ำหรือสมาคมผู้ใช้น้ำ ในการจัดการน้ำ		
27. การจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตร ถ้าให้ได้ผลดีจำเป็นต้องกำหนด วัน เวลาในการส่งน้ำ ในฤดูน้ำปีและนาปรังไว้อย่างเหมาะสม		
28. การรวมกันตั้งกลุ่มบริหารการใช้น้ำทำให้สมาชิกผู้ใช้น้ำเกิดความสามัคคี		
29. การมีกลุ่มผู้บริหารการใช้น้ำขึ้นมาทำให้สมาชิกผู้ใช้น้ำได้เรียนรู้หลักและวิธีการปฏิบัติงาน กลุ่มร่วมกัน		

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย \checkmark ให้ตรงกับระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในโครงการชลประทานกิโลเมตรที่ 6 เทาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันของท่านหรือบุคคลในครอบครัวของท่านตามความเป็นจริงในแต่ละข้อที่ได้กำหนดไว้เพียงข้อละคำตอบเดียว

ตารางที่ 3 การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

ลักษณะการมีส่วนร่วม	ระดับการมีส่วนร่วม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ก. การมีส่วนร่วมด้านการวางแผนการใช้น้ำ					
1. ท่านมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานในเขตพื้นที่ของท่าน					
2. ท่านมีส่วนร่วมวางแผนกิจกรรมการใช้น้ำชลประทานให้ไปตามแผนการใช้น้ำ					
3. ท่านมีส่วนร่วมในการประชุมและปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่ในเรื่องการจัดการน้ำชลประทานและกำหนดแผนการใช้น้ำร่วมกัน					
4. ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบการใช้น้ำชลประทาน					
5. การมีส่วนร่วมในการวางแผนปลูกพืชให้เหมาะสมกับการใช้น้ำ ซึ่งสามารถช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องการใช้น้ำ					
6. ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการใช้น้ำชลประทานที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของท่าน ซึ่งท่านและเจ้าหน้าที่จะร่วมกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น					
7. ท่านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมในท้องถิ่น					
8. ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมไว้ล่วงหน้า					
ข. การมีส่วนในการได้รับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทาน					
1. ท่านได้รับประโยชน์จากการจัดสรรน้ำชลประทานประจำฤดูกาลอย่างเพียงพอ					

2. ท่านได้รับประโยชน์จากการจัดการระบบชลประทาน ซึ่งมีการจัดสรรน้ำตามรอบเวรการใช้น้ำ					
3. ท่านมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในการใช้น้ำไม่ให้เกินปริมาณตามที่ตกลงกันทำให้ไม่เกิดการทะเลาะวิวาทและการขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำ					
4. ท่านมีส่วนร่วมแจ้งเหตุความเสียหายของระบบคลองส่งน้ำที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง					
5. ท่านให้ความร่วมมือปฏิบัติตามกฎระเบียบของการใช้น้ำและข้อตกลงอย่างสม่ำเสมอ					
6. ท่านได้รับผลประโยชน์อย่างสูงสุดจากการปฏิบัติตามคำแนะนำที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทานจากเจ้าหน้าที่					
ค. การมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน					
1. ท่านมีส่วนร่วมในการบริจาคเงินในการขุดลอกคูคลองส่งน้ำ					
2. ท่านมีส่วนร่วมในการบริจาควัสดุอุปกรณ์ในการขุดลอกคูคลอง					
3. ท่านมีส่วนร่วมช่วยเหลือด้านแรงงานในการขุดลอกคูคลอง					
4. ท่านได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือมาตรการในการใช้น้ำ					
5. ท่านมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาและตรวจสอบสภาพคูส่งน้ำให้สามารถใช้งานได้เป็นอย่างดีไม่เป็นอุปสรรค					
6. ท่านมีส่วนร่วมในการแบ่งงานกันกับเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อทำการบำรุงรักษาอาคารชลประทาน โดยการนัดหมายอย่างพร้อมเพรียงกัน					
7. ท่านมีส่วนร่วมในการจัดเวรยาม เพื่อตรวจตราดูแลคลองส่งน้ำและเหมืองฝายเป็นประจำ					
8. ท่านมีส่วนร่วมและปฏิบัติตามกฎระเบียบเกี่ยวกับการบำรุงรักษาคลองชลประทาน ที่กลุ่มผู้ใช้น้ำจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ					

ส่วนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกร

1. อุปสรรคในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรคือ

- () 1 ปริมาณน้ำไม่เพียงพอ () 2 คลองส่งน้ำไม่ทั่วถึง
 () 3 ระบบการจ่ายน้ำไม่ดี (ระบบเปิด-ปิด) () 4 อื่นๆ ระบุ.....

2. ท่านคิดว่าระบบการส่งน้ำเพื่อการเกษตรในปัจจุบันเป็นอย่างไร

- () 1 ไม่มีความเห็น () 2 ไม่มีประสิทธิภาพใช้การไม่ดี
 () 3 มีประสิทธิภาพดี () 4 ควรมีการปรับปรุงเรื่อง.....

3. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ในการจัดรอบเวรการส่งน้ำในปัจจุบัน

- () 1 เหมาะสม
 () 2 เพิ่มจำนวนครั้งในการส่งน้ำ
 () 3 ลดจำนวนครั้งในการส่งน้ำ
 () 4 ต่างคนต่างใช้น้ำไม่มีการจัดระบบ
 () 5 กลุ่มเกษตรกรร่วมกันจัดระบบในการส่งน้ำ
 () 6 เจ้าหน้าที่โครงการกับกลุ่มเกษตรกร ร่วมกันจัดระบบ
 () 7 เจ้าหน้าที่โครงการเป็นคนจัดระบบส่งน้ำเพียงผู้เดียว
 () 8 อื่นๆ ระบุ.....

4. ท่านมีแนวคิดที่จะแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในข้อ 1-3 อย่างไร

1)

.....
.....

2)

.....
.....

3)

.....
.....

ขอขอบพระคุณทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการตอบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ค

ภาพโครงการชลประทานกิโเมตรที่ 6 อำเภอชัยธานี นครหลวงเวียงจันทน์

ภาพผนวกที่ 1 ที่ตั้งสำนักงาน โครงการส่งเสริมกิจกรรมและชลประทานเขตหลัก 6 ท่าอ่อน

ภาพผนวกที่ 2 คลองส่งน้ำชั้น 2 (บ้านโนนบ่อแก้ว)

ภาพผนวกที่ 3 ประตูเปิด-ปิดน้ำคลองชั้น 1 (บ้านโนนบ่อแก้ว)

ภาพผนวกที่ 4 คลองส่งน้ำชั้น 3 (บ้านชัย)

ภาพผนวกที่ 5 คลองส่งน้ำชั้น 2 (บ้านด่านช้าง)

ภาพผนวกที่ 6 คลองส่งน้ำชั้น 2 (บ้านนาแค)

ภาพผนวกที่ 7 ประตูเปิด-ปิดน้ำ คลองชั้น 1 (บ้านด่านช้าง)

ภาพผนวกที่ 8 คลองส่งน้ำชั้น 3 (บ้านชัย)